

Univerzita Hradec Králové

Pedagogická fakulta

Ústav sociálních studií

Ústavní výchova a její specifika

Diplomová práce

Autor:

Eva Drahokoupilová

Studijní program:

B7507 Specializace v pedagogice

Studijní obor:

Sociální pedagogika

Vedoucí práce: Mgr. Gabriela Caltová- Hepnarová Ph.D.

Hradec Králové 2022

Zadání diplomové práce

Autor: **Eva Drahokoupilová**

Studium: P17K0318

Studijní program: N7507 Specializace v pedagogice

Studijní obor: Sociální pedagogika

Název diplomové práce: **Ústavní výchova a její specifika**

Název diplomové práce AJ: Institutional up bringing and its specifics

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Diplomová práce je zaměřená na popis specifík jednotlivých institucí náhradní rodinné péče. Teoretická část se zaměřuje na historii ústavní výchovy jako takové, dále pak na popis různých forem ústavní výchovy a náhradní rodinné výchovy a jejich vývoj. Samostatná část je věnována klientům, kteří již opustili nebo se chystají opustit dětský domov a jejich následnému uplatnění v běžném životě. Empirická část se zabývá dětskými domovy, konkrétně Dětským domovem ve Vrchlabí, kde byl kvalitativním výzkumem, konkrétně metodou polostrukturovaného rozhovoru s klienty, kteří již dětský domov opustili a s klienty, kteří budou dětský domov opouštět v nejbližší době, řešen pozitivní dopad 3 projektů Nadace Terezy Maxové a projektu "Rozhled" obecně prospěšné společnosti Nadání a dovednosti. Cílem práce je zhodnotit dopad ústavní výchovy a snahy pomáhajících organizací v běžném životě klientů opouštějících dětský domov, především v oblastech jejich uplatnění v pracovním procesu, hledání bydlení a sociálních dovednostech.

KRAUS, BLAHOŠLAV; HONCOVÁ, JOLANA A KOL.: Sociální patologie; 1. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2007. 325 s. ISBN 978-80-7041-896-3 JANSKÝ, PAVEL: Problémové dítě a náhradní výchovná péče ve školských zařízeních; 1. vyd. Hradec Králové; Gaudeamus, 2004. 169 s. ISBN 807041-114-7 KRAUS, BLAHOŠLAV, VĚRA POLÁČKOVÁ et al, Člověk, prostředí, výchova; 1. vyd. Brno: Paido, 2001. 199 s. ISBN 807-315-004-2

Garantující pracoviště: Ústav sociálních studií, Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. Gabriela Caltová-Hepnarová Ph.D.

Oponent: Mgr. Iva Junová, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 6. 11. 2014

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala pod vedením vedoucí diplomové práce samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 17. 6. 2022

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala Mgr. Gabriele Caltové-Hepnarové Ph.D., za odborné vedení, konzultace a podnětné připomínky, kterými provázela psaní této diplomové práce.

Anotace

DRAHOKOUPILOVÁ, Eva. *Ústavní výchova a její specifika*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2022. 72 s. Diplomová práce.

Diplomová práce je primárně zaměřena na ústavní výchovu a problémy s ní spojené. V teoretické části práce seznamuje s typy náhradní rodinné péče, s nejčastějšími důvody umístění dětí do ústavní výchovy a s možnostmi, které mají děti v zařízení s ústavní výchovou v rámci svého budoucího rozvoje. Jedna podkapitola je věnována legislativě, která ošetřuje ústavní výchovu. V teoretické části se seznámíme se třemi projekty Nadace Terezy Maxové, které jsou určeny pro děti různých věkových kategorií a mají je už od mladšího věku nenásilnou formou směřovat ke vhodnému výběru povolání. Diplomová práce popisuje i další z projektů obecně prospěšné společnosti „Nadání a dovednosti“ a to s projektem „Rozhled“.

V empirické části práce je popsán výzkum, který byl zpracován kvalitativní výzkumnou metodou polo-strukturovaného rozhovoru. Jako výzkumný vzorek bylo vybráno několik současných dětí konkrétního dětského domova a to ty, které jsou zahrnuty do jmenovaných projektů a současně jsou ve věku, kdy se chystají opustit dětský domov. Další částí výzkumného vzorku jsou děti, které již dětský domov opustily, a to před nedávnou dobou, zapojily se do běžného života a také jim byla poskytována podpora vyplývající ze jmenovaných projektů. Poslední výzkumnou skupinou jsou děti z dětského domova, které opustily dětský domov před několika lety a do žádných podpůrných projektů nespádaly. Pro dokreslení objektivního pohledu, je výzkumné šetření doplněno rozhovorem s vedoucí vychovatelkou zařízení.

Cílem práce je zjistit, zda jsou děti, které opouštějí dětský domov a jsou plně podporovány snahou neziskových a dobrovolných organizací, lépe připraveny na vstup do běžného života, především v oblasti hledání práce, bydlení a sociálních dovedností než děti, které do této pomoci zahrnutí nebyly.

Klíčová slova: ústavní výchova, neziskové organizace, legislativa, projekty, Nadace Terezy Maxové

Annotation

DRAHOKOUPÍLOVÁ, Eva. *Institutional upbringing and its specifics*. Hradec Králové: Faculty of Education, University of Hradec Králové, 2022. 72 p. Diploma Dissertation.

Abstract The primary focus of the following diploma thesis is institutional care, specifically institutional upbringing, its definition and potential problems. The theoretical part of the thesis gives an overview of different alternatives of the substitute family care. It also defines the most frequent reasons for placing the child into institutional care and the options of future development which are available to the children. One of the chapters is focused specifically on the topic of the legislative means through which the institutional care is established. The theoretical part also introduces three different projects of the Tereza Maxová foundation, which aim towards children of different ages and their primary goal is to lead them to an adequate choice of their future occupation in a non-intrusive way. The thesis introduces also one of the projects of the company "Nadání a dovednosti" (Talents and Skills), specifically the "Rozhled" (Overview, Knowledge) project.

The empirical part consists of a research carried out via a half-structured interview. The first set of data for the said research comes from several chosen children of a specific foster child care center who participate in the projects stated in the practical part and are also of the age which marks them close to leaving foster care. The second dataset comes from children who already left the foster care in a recent period of time leading them to participate in the community life and were supported by the previously mentioned projects. The last significant data set comes from interviewing the children of the foster child care center who left foster care several years ago and were not involved in any supporting projects. To maintain an objective point of view, the search is completed with an interview with the foster child care center principal.

The goal of the thesis is to determine if the children, who have foster care and are supported by a forementioned project, are better prepared for entering the community life. The main areas which are concerned are job searching, acquiring housing and social skills.

Keywords: institutional upbringing, non-profit organisations, legislation, projects, Tereza Maxová foundation.

Obsah

Úvod.....	9
1. Ústavní a ochranná výchova jako forma náhradní rodinné péče	11
1.1. Důvody umístování dětí do ústavní výchovy	12
1.2. Školská zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy	15
1.3. Legislativa	18
2. Výchova a péče v zařízení ústavní výchovy.....	21
2.1. Výchovné charakteristiky dětí svěřených do náhradní výchovy	25
3. Odchod dětí z dětského domova	27
3.1. Příprava na odchod z dětského domova	29
3.2. Řešení problémů při odchodu z dětského domova.....	30
3.3. Integrace do společnosti	33
4. Projekty na podporu osamostatnění dětí z dětských domovů	35
4.1. „Rozjedu To“	35
4.2. Accenture Academy.....	36
4.3. Podpora vysokoškoláků z dětských domovů	37
4.4. Finanční podpora Nadace Terezy Maxové	37
4.5. „Rozhled“	38
4.6. Projekt můj byt	38
5. Výzkumná část	39
5.1. Cíl výzkumu a výzkumné otázky	40
5.2. Výzkumný design	41
5.3. Výzkumný vzorek, kritéria výběru respondentů, průběh šetření.....	42
5.4. Analýza dat a interpretace výzkumu	43
5.5. Interpretace výsledků	56
5.6. Praktický přínos práce	62
Závěr.....	64
Seznam použitých zdrojů a literatury.....	67
Elektronické zdroje:.....	70
Příloha č. 1:.....	71
Příloha č. 2:.....	73

Úvod

Hlavním úkolem pracovníků, kteří působí v zařízeních ústavní výchovy, je zajistit dětem zde umístěným, řádnou výchovu a vzdělání. V neposlední řadě pak je to zajištění přípravy na budoucí povolání a příprava na samostatný vstup do života. Všechno to jsou obtížná zadání, a především příprava na samostatný vstup do života tak, aby v něm děti opouštějící ústavní zařízení uspěly, je vzhledem k mnoha skutečnostem úkol jen velmi těžce splnitelný.

Do zařízení ústavní výchovy jsou umisťovány děti, o které se jejich rodiče nemohou, nebo nechtějí starat, které nemají zajištěné základní životní potřeby, školní docházku, zdravotní péči. V poslední době jsou to především sociální důvody, které vedou k umístění dítěte do ústavního zařízení. Při zajišťování přípravy na budoucí povolání a vstup do života pomáhají pracovníkům ústavních zařízení také různé neziskové organizace.

Cílem práce je s oporou o odbornou literaturu zhodnotit efektivitu projektů pomáhajících organizací na posílení samostatnosti dětí opouštějících dětský domov.

Na příkladu dětí dětského domova, ve kterém byl prováděn výzkum diplomové práce, můžeme pozorovat, kolik práce, úsilí a finančních prostředků je věnováno splnění výše jmenovaných úkolů. A to z toho důvodu, aby si vybraly budoucí povolání podle svých zálib. Děti, které navštěvují základní školu, absolvují psychologické vyšetření, tak aby bylo možno rozkrýt, k čemu mají největší talent a jaké povolání by je v budoucnosti nejvíc uspokojovalo, samozřejmě s ohledem na jejich školní dovednosti a možnosti. Středoškoláci a učňové, kteří se na budoucí povolání připravují, mají příležitosti, jaké jejich vrstevníci z běžných rodin nemají. Další finanční prostředky uvolňuje nadace i pro prázdninové pobyty, různé jednodenní výlety, návštěvy památek, muzeí, sportovních zařízení, aby děti získaly zábavnou a odpočinkovou formou, co největší všeobecný přehled.

V teoretické části diplomové práce se seznámíme s typy náhradní rodinné výchovy a s důvody, které nejčastěji vedou k umístění dítěte do ústavní výchovy, s legislativou, která ústavní výchovu ošetřuje. Samostatná kapitola je věnována projektům Nadace Terezy Maxové a projektu organizace Nadání a dovednosti, které byly aplikovány v dětském

domově na děti všech věkových kategorií, formou, která odpovídá, jak věku, tak rozumovým schopnostem dětí.

Empirická část je uskutečněna kvalitativní metodou výzkumu a to formou polostrukturovaných rozhovorů, s dětmi, které spadaly do některého z projektů a dětský domov již opustily a zařadily se do běžného života, dále pak s dětmi, které se na odchod z dětského domova v nejbližší době chystají a rovněž jim je poskytována podpora ze strany nadace a s dětmi, které dětský domov opustily před tím, než byla navázána spolupráce s neziskovými organizacemi a na běžný život byly připravovány pouze pracovníky dětského domova, bez další podpory.

Pro potřeby diplomové práce je užíváno označení děti, které se týká mládeže do 18 let, ale v tomto případě do věku ukončení přípravy na budoucí povolání.

Ústavní výchova stále stojí na okraji společenského zájmu a z toho vyplývá i malé množství literatury, která se tématu týká, zvláště téma osamostatňování dítěte v dětském domově je velmi opomíjeno a publikace jsou i několik desítek let staré. Východisky pro potřeby diplomové práce jsou cíleně publikace českých a slovenských autorů (Matoušek, Matějček, Škoviera, Janský, Kraus), kteří nejlépe popisují podmínky ústavní výchovy v naší společnosti.

1. Ústavní a ochranná výchova jako forma náhradní rodinné péče

Nedílnou a důležitou součástí systému zabezpečujícího péči o děti, jsou formy náhradní rodinné péče, mezi které patří i ústavní výchova.

„Ústavní výchova je opatření nařizované soudem v občanskoprávním řízení podle zákona o rodině nezletilým do 18 let.“ (Švancar, Buriánová, 1988, s. 11)

V názorech na systém a funkci ústavní výchovy, včetně jejího vztahu k dalším formám náhradní výchovné péče, se objevují značné rozdíly. Panuje naprostá shoda v názoru na klíčové a nezastupitelné postavení rodiny při výchově dítěte. Prvotní, citově významná vazba mezi matkou a dítětem, později rozšířená na okruh rodiny, je určujícím činitelem při utváření osobnosti dítěte. Ovšem tato zákonitost se může projevit i ve své negativní formě a rodina se pak stává vysoce rizikovým činitelem při výchově. V takovém případě pak nastává práce s rodinou na odstranění negativních stránek výchovy (pokud je to možné), anebo odebrání dítěte a jeho umístění například do systému ústavní výchovy.

Před nařízením ústavní výchovy je soud povinen zkoumat, zda výchovu dítěte nelze zajistit náhradní rodinnou péčí nebo péčí v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc.

V akutních případech se navrhuje tzv. předběžné opatření, o němž musí soud rozhodnout do 24 hodin. Toto opatření má platnost nejdéle 3 měsíce. Pokud však bylo v souvislosti s výchovou nezletilého zahájeno jakékoli řízení, trvá předběžné opatření po dobu, dokud nevstoupí v platnost nové rozhodnutí. Ukončení ústavní výchovy navrhuje soudu příslušný orgán sociálně právní ochrany dětí. Ústavní výchovu lze ukončit jen zletilé osobě a lze ji prodloužit maximálně do doby, než osoba dovrší 19 let. Podle zákona má soud ústavní výchovu zrušit, pokud pominou důvody, které vedly k jejímu nařízení, nebo pokud lze dítěti zajistit náhradní rodinnou péči.

Vedle ústavní výchovy stojí ochranná výchova, která je druhem ochranného opatření, zajišťující prevenci, izolaci a resocializaci mladistvého, pokud se tento dopustil společensky nebezpečného činu. Ukládá ji soud v občansko-právním řízení, spáchá-li dítě mezi dvanáctým a patnáctým rokem věku čin, za který lze dle trestního zákona uložit výjimečný trest, dále osobám mladším patnácti let, které se dopustily činu, který by byl pokládán za závažný trestný čin u osob právně odpovědných.

„Ochranná výchova je ukládána v občanskoprávním řízení všem osobám, jež spáchaly ve věku mezi dvanáctým a patnáctým rokem čin, jenž trestnímu zákonu právně odpovědných osob umožňuje stíhat výjimečným trestem. Dále osobám mladším 15 let, které spáchaly čin, jenž je u právně odpovědných osob pokládán za trestný čin. V trestním řízení může být uložena jen mladistvým“. (Matoušek, 1998, s.156)

Soud může uložit ochrannou výchovu také v trestním řízení u mladistvých mezi patnáctým a osmnáctým rokem tehdy, jestliže ochranná výchova splní dle soudu lépe svůj účel než uložení trestu odnětí svobody. Ochranná výchova je realizovaná ve speciálních školských výchovných zařízeních (výchovných ústavech) a trvá tak dlouho, dokud to vyžaduje její účel, nejdéle však do dovršení osmnáctého roku života. V jiných případech může být soudem prodloužena, nejdéle však do devatenáctého roku života jedince. *Nemůže-li být ochranná výchova vykonávána ihned, do doby jejího zahájení nařídí soud dohled probačního úředníka. Soud může upustit od ochranné výchovy, pokud pro ni, před jejím započítím, pomíjely důvody.*“ (Jelínek, Melicharová, 2004, s. 42)

1.1. Důvody umístování dětí do ústavní výchovy

Rodina je nejrozsáhlejším výchovným prostředím a socializačním činitelem s mnoha funkcemi. Největší hodnotou rodiny by mělo být bezpečí a ochrana před okolním světem, které by měla pro své členy představovat. Zdravá rodina by měla plnit několik funkcí, z nichž nejzákladnější je funkce biologicko-reprodukční, která má za úkol zajistit pokračování rodu a potažmo lidstva, jako takového.

Další funkcí je funkce sociálně-ekonomická, kdy se členové rodiny zapojují do pracovního procesu a v návaznosti na výdělek, plní funkci spotřebitele, tudíž základní ekonomický prvek.

V rodině si dítě osvojuje základní návyky a způsoby chování běžné ve společnosti-plní funkci socializačně výchovnou.

Zásadní funkcí rodiny je funkce citová, která je nenahraditelná.

Pokud rodina neplní některou, nebo více ze svých funkcí, může jí být dítě soudem odebráno a umístěno do některého ze zařízení ústavní výchovy, tak aby byly zajištěny veškeré základní potřeby dítěte.

„Rodičovská odpovědnost zahrnuje povinnosti a práva rodičů, která spočívají v péči o dítě, zahrnující zejména péči o jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj, v ochraně dítěte, v udržování osobního styku s dítětem, v zajišťování jeho výchovy a vzdělání, v určení místa jeho bydliště, v jeho zastupování a spravování jeho jmění; vzniká narozením dítěte a zaniká, jakmile dítě nabude plné svéprávnosti. Trvání a rozsah rodičovské odpovědnosti může změnit jen soud.“ (Občanský zákoník č.89/2012 Sb.)

Jak uvádí Bittner, Havigerová, Janišová a Langhansová (2007, s. 30), po nahlédnutí do praxe zjistíme, že obvyklými důvody umístění dítěte do zařízení ústavní péče jsou následující:

- dítě je odloženo, nebo opuštěno vlastními rodiči,
- dítě je zanedbáváno,
- dítě je fyzicky, psychicky, sexuálně týráno nebo zneužíváno,
- dítě má výchovné problémy a rodiče se o něj nedovedou starat,
- dítě trpí fyzickým, nebo psychickým postižením a rodiče nejsou schopni mu zajistit náležitou péči,
- rodina je v nepříznivé sociální situaci, trpí chudobou a má nevyhovující bytové podmínky,
- rodiče neplní svou rodičovskou zodpovědnost pro fyzickou, nebo duševní nemoc delšího trvání,
- rodiče dítěte zemřeli.

Nejméně častým důvodem umístění dítěte do ústavní výchovy je v našem výčtu důvod poslední a to, že rodiče zemřeli. Takových dětí je v dětských domovech minimální počet.

Nejčastějším důvodem je, že se rodina nachází v nepříznivé sociální situaci a dítě je zanedbáváno.

„Měli bychom si uvědomit, že rodina, kde jsou vytvořeny emocionální vazby, představuje jedinou jistotu v životě každého dítěte a je nejvhodnějším prostředím pro jeho výchovu, byť selhává po stránce materiální.“ (Bittner, P. a kol. 2005).

Pod pojmem nepříznivá sociální situace si nemůžeme představit rodinu, která nemůže dětem poskytnout poslední modely telefonů a počítačů, nýbrž rodinu, kde děti trpí nedostatkem základních potravin, nemají vhodné oblečení a obuv (např. zimní oblečení). Děti z takových rodin nemají často ani potřebné léky a odpovídající zdravotní péči, nemají v lepším případě školní pomůcky, svačiny do školy, v horším případě školu vůbec nenavštěvují, protože rodičům nezbývají prostředky např. na autobus, pokud musí děti do školy dojíždět.

Další takovou situací bývají špatné bytové podmínky, kdy vícečetná rodina obývá malý byt, nemá prostředky na placení nájmu a energií.

Důvodem takové nepříznivé situace bývá špatně finančně ohodnocená práce rodičů, což bývá důsledkem nedostatečného vzdělání a následně špatné uplatnění na trhu práce. *Nedostatečné bytové poměry nebo majetkové poměry rodičů dítěte nebo osob, kterým bylo dítě svěřeno do péče, nemohou být samy o sobě důvodem pro rozhodnutí soudu o ústavní výchově, jestliže jsou jinak rodiče způsobilí zabezpečit řádnou výchovu dítěte a plnění dalších povinností vyplývajících z jejich rodičovské odpovědnosti.* (Občanský zákoník 89/2012 Sb.).

O umístění dítěte do ústavní výchovy rozhoduje výhradně soud, a to na základě podnětu pracovníků OSPOD-orgán sociálně právní ochrany dětí. Podnět k soudu na umístění dítěte do ústavní výchovy podává OSPOD příslušný bydlišti dítěte poté, co selhala veškerá preventivní opatření.

Pokud soud rozhodne o umístění dítěte do ústavní péče, rozhodne zároveň i o tom, do kterého konkrétního zařízení bude dítě umístěno, a to především s ohledem na to, aby bylo co nejbliž bydlišti rodičů. Je to důležité opatření proto, aby rodiče mohli co nejčastěji dítě navštěvovat a nezpřetrhaly se tak úplně rodinné vazby.

Ústavní výchovu může soud nařídit nejdéle na tři roky. Před uplynutím této doby musí soud přezkoumat, jestli trvají důvody pro ústavní výchovu, pokud přetrvávají, soud prodlouží ústavní výchovu o další tři roky. Tři roky je dostatečně dlouhá doba proto, aby rodina dokázala odstranit důvody, které vedly k umístění dítěte do ústavní výchovy. Pokud tyto důvody pominou před uplynutím tříleté lhůty, soud zruší ústavní výchovu okamžitě. Každých šest měsíců si soud vyžádá zprávu OSPOD o tom, zda důvody ústavní

výchovy trvají, dále si vyžádá zprávu od dítěte, pokud je dítě schopno ke svému věku a svým mentálním schopnostem poskytnout, dále vyzve rodiče, aby vyjádřili své stanovisko k dalšímu trvání ústavní výchovy. „Ze závažných důvodů může být dítěti nařízena ústavní výchova ještě jeden rok po dosažení zletilosti. Takovými důvody mohou být, vývoj osobnosti dítěte, dokončení přípravy na budoucí povolání, upevnění pracovních návyků a podobně.“ (Hrušáková a kol. 2014)

1.2. Školská zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy

„Školskými zařízeními pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy jsou dle příslušného zákona č. 109/2002 diagnostické ústavy, dětské domovy, dětské domovy se školou (dříve dětské výchovné ústavy) a výchovné ústavy. Jedná se ve většině o státní zařízení, která poskytují dětem na základě rozhodnutí soudu komplexní péči od 3 do 18, případně do 26 let, pokud se soustavně připravují na budoucí povolání.

Školskými zařízeními pro preventivně výchovnou péči jsou střediska výchovné péče, která dětem s projevy poruch chování a sociálně rizikovým vývojem poskytují na základě smlouvy s jejich zákonnými zástupci.

Diagnostický ústav

Do diagnostických ústavů jsou přijímány děti na základě rozhodnutí soudu, nebo na základě žádosti rodičů, eventuelně zákonných zástupců. Podle věku dětí rozlišujeme dětské diagnostické ústavy (DDÚ) a diagnostické ústavy pro mládež (DÚM).

Dle Janského (2014, s. 94) Je úkolem diagnostických ústavů v rámci přibližně dvouměsíčního výchovně terapeutického pobytu dětí, zpracovat jejich komplexní diagnostiku osobnosti, vymežit individuální výchovné a vzdělávací priority, včetně doporučení vhodných metod a přístupů (tzn. sestavit specifický program rozvoje osobnosti). Důležitým požadavkem je stabilizovat přijaté děti a adaptovat je k podmínkám ústavní výchovy, včetně zakotvení potřebných hygienických, režimových a výchovných návyků. Jejich povinností ze zákona je, kromě komplexní péče o svěřence a jejich následného umístování do vybraných domovů a ústavů, i monitorování funkčnosti sítě školských zařízení a informování zřizovatele (MŠMT) o jejím stavu a potřebách.

Dětský diagnostický ústav je zařízení pro děti od šesti do patnácti let, důvody k přijetí bývají výchovné, nebo sociální. Při DDÚ je zřízena škola, která zajišťuje vzdělání podle rámcového vzdělávacího programu.

Diagnostický ústav pro mládež je zařízení pro děti od patnácti do osmnácti let. Důvodem k přijetí jsou výchovné problémy. Děti jsou do DÚM přijímáni nejčastěji na základě soudního rozhodnutí. Součástí ústavu je také škola, nebo možnost zařazení do pracovní skupiny.

Dětský domov

Dětské domovy pečují o děti, které nemohou být vychovávány ve vlastní rodině, ani v jiné formě náhradní rodinné péče a nemají závažné poruchy chování. Mohou se proto vzdělávat ve školách, které nejsou součástí dětského domova. Účelem dětského domova je zajišťovat nezletilé osobě, zpravidla od tří do osmnácti let, případně zletilé osobě do devatenácti let na základě rozhodnutí soudu o ústavní výchově nebo o předběžném opatření náhradní výchovnou péči v zájmu jeho zdravého vývoje, řádné výchovy a vzdělávání, kterou jinak poskytují rodiče, nebo osoby odpovědné za výchovu, mírnit následky vlivu dosavadního nesprávného prostředí a výchovy, závažné nedostatky ve vývoji osobnosti dítěte. Cílem je vytváření a rozvoj kladných vlastností osobnosti dítěte v jednotném výchovném působení všech zaměstnanců dětského domova. Dětský domov může poskytovat také péči dětem, které nejsou občany České republiky a splňují podmínky stanovené zvláštním zákonem. Dětský domov může poskytovat plné přímé zaopatření zletilé nezaopatřené osobě po ukončení ústavní výchovy, připravující se na budoucí povolání, nejdéle však do věku dvaceti šesti let, a to za podmínek sjednaných ve smlouvě mezi nezaopatřenou osobou a dětským domovem. Rozdělení dětí do rodinných skupin při počtu 6-8 dětí, se zachováním sourozeneckých vazeb umožňuje diferenciaci podle potřeby, včetně realizace individuálního přístupu v procesu výchovy. V rámci výchovného působení ve skupinách vychovatelé směřují k narušení nesprávných psychologických a sociálních vztahů dětí.

Dětský domov se školou je zařízení určené pro děti a mladistvé, které mají nařízenou ústavní nebo ochrannou výchovu, nebo je určené pro nezletilé matky, které mají nařízenou ústavní nebo ochrannou výchovu a jejich děti. Do dětského domova se školou mohou být umístovány děti zpravidla od šesti let do ukončení povinné školní docházky.

Pokud v průběhu povinné školní docházky pominuly důvody pro zařazení dítěte do školy zřízené při dětském domově, je dítě na základě žádosti ředitele dětského domova se školou zařazeno do školy, která není součástí DDŠ. Nemůže-li se dítě po ukončení povinné školní docházky pro pokračující závažné poruchy chování vzdělávat ve střední škole mimo zařízení, nebo, neuzavře-li pracovně právní vztah, je přeřazeno do výchovného ústavu.

Výchovný ústav pro mládež

Výchovné ústavy pro mládež pečují o děti starší patnácti let se závažnými poruchami chování, u nichž byla nařízena ústavní výchova, nebo uložena ochranná výchova (do výchovného ústavu může být umístěno i dítě starší dvanácti let, má-li uloženu ochrannou výchovu a v jeho chování se projevují tak závažné poruchy, že nemůže být umístěno v dětském domově se školou).

Výchovný ústav pro mládež se zvýšenou ochrannou péčí je určen mladistvým s vyšším stupněm mravní narušenosti. Přijímání jsou i svěřenci z výchovného ústavu pro mládež, u nichž tamní převýchova nebyla úspěšná.

Výchovný ústav pro mládež s ochranným režimem je zařízením pro mladistvé s výrazným antisociálním chováním a opakovanými útekami. Jsou zde zřizovány pouze pracovně výchovné skupiny.

Výchovný ústav pro mládež s výchovně léčebným režimem je novým typem péče o mladistvé s nařízenou ústavní, nebo ochrannou výchovou, kteří trpí kromě poruch chování i nějakou další vadou (např. zdravotním handicapem, závislostí na návykové látce apod.) Charakter jejich poruchy není natolik závažný, aby museli být umístěni do zdravotnického zařízení nebo ústavu sociální péče, ale zároveň nemohou být zařazeni do jiného typu školského zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy.

Výchovný ústav pro nezletilé matky

Tento ústav vymezuje zákon č. 390/1991 Sb. o předškolních zařízeních a školských zařízeních a je určen dívkám do 18 let s nařízenou ústavní nebo ochrannou výchovou a jejich dětem. Zaměřuje se na proces převýchovy, ale i na utváření kladného postoje k vlastnímu mateřství, převzetí zodpovědnosti za sebe i za dítě.

Osamostatnění a příprava na běžný život se týká dětí ve všech typech ústavních zařízení, vyjma Dětského diagnostického ústavu, ze kterého jsou umisťovány na základě etopedické diagnostiky do dalších ústavních zařízení.

1.3. Legislativa

V této kapitole si představíme nejdůležitější zákony, ošetřující výkon ústavní výchovy a vybrané legislativní texty, které se bezprostředně dotýkají tématu diplomové práce. Protože ústavní výchova je pouze jednou z forem náhradní rodinné výchovy, připomeneme krátce i zákony, které ošetřují zbývající formy náhradní rodinné péče.

Základem výchovně vzdělávací práce pro pedagogy ve školských zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy jsou:

- Ústava České republiky 1/1993 Sb.,
- Listina základních práv a svobod č. 2/1993,
- Zákon č. 104/1991 Sb. Úmluva o právech dítěte,
- Občanský zákoník 89/2012 Sb. Zákon o rodině,
- **Zákon č. 109/2002 Sb. a jeho novelizace zákon č. 333/2012 Sb.** O výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů,
- Vyhláška č. 438/2006 Sb., kterou se upravují podrobnosti o výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních,
- Zákon č. 561/2004 Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším a jiném vzdělávání (školský zákon), definuje školské zařízení pro výkon ústavní výchovy, upravuje vedení povinné dokumentace, bezpečnost a ochranu zdraví dětí

Dle zákona 109/2002 Sb. dítě po dosažení 18 let může zůstat v ústavní péči, pokud se systematicky připravuje na budoucí povolání a je nezaopatřený, nejdéle však do 26 let. V takovém případě je nutné s výchovným zařízením uzavřít dohodu o rozšíření přímého poskytování jeho služeb. Ubytování může být uvnitř zařízení nebo mimo něj. Vedení zařízení musí dítě o těchto možnostech informovat.

Tento zákon rovněž dovoluje zařízením ústavní péče zřizovat samostatné bytové jednotky pro ubytování maximálně 3 lidí ve věku více než 16 let, kteří se připravují opustit zařízení. Zákon dále nařizuje řediteli zařízení, aby ohlásil na příslušný obecní úřad, dle místa trvalého bydliště dítěte, jeho nadcházející odchod ze zařízení, a to alespoň 6 měsíců před propuštěním dítěte. Pokud mladý člověk opouští zařízení z důvodu plnoletosti, musí mu ředitel umožnit setkávání se sociálním pracovníkem.

Dále je dle tohoto zákona dítě opouštějící výchovné zařízení po dosažení zletilosti oprávněno přijmout materiální pomoc (tzv. startovací balíček) nebo jednorázovou finanční podporu, založenou na jeho reálných potřebách. Kromě toho ve spolupráci s orgány sociálně právní ochrany dítěte je dítěti poskytnuto poradenství a asistence při hledání práce a místa bydlení.

Zákon 109/2002 Sb. v souvislosti se zákonem č. 111/2006 Sb. a vyhláškou 389/2011 Sb. garantují odcházejícím dětem nárok na finanční pomoc. Zákon o pomoci v hmotné nouzi říká, že osoba propuštěná ze zařízení ústavní péče nebo z pěstounské péče, u které je neuspokojivé sociální zázemí a která má nedostatečné finanční zdroje, může obdržet jednorázovou mimořádnou okamžitou pomoc.

Formy náhradní rodinné péče upravené zákonem č. 89/2012 Sb., občanský zákoník:

- svěřeni dítěte do péče jiné osoby,
- pěstounská péče,
- pěstounská péče na přechodnou dobu,
- poručenství, pokud poručník o dítě osobně pečuje,
- osvojení.

Zprostředkování pěstounské péče a osvojení, pěstounská péče na přechodnou dobu, práva a povinnosti při výkonu pěstounské péče, dohody o výkonu pěstounské péče, státní příspěvek na výkon pěstounské péče a dávky pěstounské péče jsou upraveny zákonem č.

359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o SPOD“).

Svěření do péče jiné fyzické osoby než rodiče

Podle ustanovení zákona o rodině může soud, vyžaduje-li to zájem dítěte, rozhodnout o jeho svěření do péče jiné fyzické osoby než rodiče, poskytuje-li tato osoba záruku řádné výchovy a se svěřením souhlasí. Při výběru vhodné osoby dá soud zpravidla přednost příbuznému. Ve svém rozhodnutí soud vždy vymezí osobám, které se stávají zodpovědné za výchovu dítěte, rozsah jejich práv a povinností vůči dítěti.

Pěstounská péče

Pěstounská péče je upravena v zákoně č. 94/1963Sb. o rodině, v zákoně č. 359/1999Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, (ustanovení o zprostředkování pěstounské péče, o zařízení pro výkon pěstounské péče), v zákoně č.117/1995Sb. o státní sociální podpoře (dávky pěstounské péče) a v právních předpisech o sociálním zabezpečení (nemocenské, důchodové pojištění pěstounů).

Pěstounská péče na přechodnou dobu

Zvláštní formu náhradní rodinné péče je svěření dítěte do pěstounské péče na přechodnou dobu. Její úpravy najdeme v § 45a odst. 2 zákona o rodině.

Poručenství, pokud poručník o dítě osobně pečuje

Jestliže rodiče dítěte zemřeli, byli zbaveni rodičovské zodpovědnosti, výkon jejich rodičovské zodpovědnosti byl pozastaven, nebo nemají způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu, ustanoví soud podle § 78a zákona o rodině, dítěti poručníka, který bude nezletilého vychovávat, zastupovat a spravovat jeho majetek místo rodičů.

Osvojení

Právně je ošetřeno v § 63 až v § 77 zákona o rodině. Způsob podávání žádostí, podmínky prověřování vhodných žadatelů, systém zprostředkování a kompetence orgánů sociálně-právní ochrany při zprostředkování vymezuje zákon o sociálně právní ochraně dětí.

2. Výchova a péče v zařízení ústavní výchovy

Výchova je různými odborníky chápána odlišně, a proto existuje několik různých definic tohoto pojmu. Všechny tyto definice se shodují v tom, že výchova je cílevědomé a záměrné působení na člověka, které je nemyslitelné bez celostního pohledu na jeho začleňování do společnosti. Zároveň s výchovou mluvíme i o péči, která je nedílnou složkou ucelené výchovy. Pokud mluvíme o péči, máme na mysli péči o tělo i duši. To znamená v podmínkách ústavní výchovy zajištění lékařské péče, v případě potřeby následné lázeňské péče, spolupráci s psychology a dětskými psychiatry. Do péče pak můžeme zahrnout veškeré uspokojování základních potřeb dítěte. A v neposlední řadě výchovné přístupy uplatňované v zařízeních ústavní výchovy (pedagogický přístup, sociální přístup, organizačně režimový přístup, zdravotní přístup a psychoterapeutický přístup). Jak uvádí Kraus, Janiš a Vacek (2012, s. 19-20), výchova existuje od vzniku společnosti jako jev objektivně nutný. Přesto že se postupem času mění její cíle, obsah, podmínky i prostředky, v jistém slova smyslu je jevem věčným.

Ondrejkovič (1998, s. 378) nabízí následující pojetí výchovy:

Výchova jako:

- **morální a intelektuální výcvik**, rozvíjení mentálních složek charakteru člověka, kultivace složek osobnosti,
- **sociální technika ovlivňování lidského chování** tak, aby bylo v souladu s převládajícími vzory sociální interakce a organizace,
- **záměrný a organizovaný přenos požadovaných dovedností a hodnot** z jedince na jedince nebo skupiny,
- **interakční proces**, který probíhá mezi vychovatelem a vychovávaným v určitém sociálním prostoru a čase,
- **aktivity a opatření, které jsou cílevědomě zaměřené na ovlivňování osobnosti** a které mají stanovené cíle,
- **proces vědomé a řízené socializace.**

Dle Poláčkové (2001, s. 57) je nositelem primární socializace rodina, která je současně mediátorem vlivu dané kultury. Cílem rodinné výchovy je uvést dítě do příslušného kulturního prostředí, naučit ho orientaci v tomto prostředí plném symbolů a

společenských standardů. V rámci ústavní výchovy přecházejí tyto povinnosti na instituci, jelikož přirozený nositel primární socializace (rodina) selhal.

Matějček (2007, s. 8) udává, že když se ve výchově někdy něco promešká, není to definitivní osudová rána a vždy, nebo alespoň v naprosté většině případů, je nějaká náprava možná.

Matoušek (1999, s. 63) dále uvádí, že pro některé děti je již samotný pobyt v porodnici začátkem série ústavních pobytů, pokračující kojeneckým ústavem a dětským domovem, která končí až v dospělosti. Tradiční ústavní péče o děti, které nemají rodiče (případně rodiče mají, ale ti nejsou způsobilí je vychovávat), má velké, dobře známé riziko: *deprivační syndrom*.

Dle Prokopa (2015, s. 14) smysl a prvořadý úkol výchovy ve výchovných zařízeních by měl být komplexní rozvoj osobnosti klienta, vedoucí právě k jeho plnému osamostatnění, resp. plnohodnotnému životu (plnému začlenění – integraci) jedince ve společnosti, a to ve všech významných oblastech jeho života.

Škoviera (2007, s. 26) vidí základní smysl ústavní péče v základním materiálním a sociálním zabezpečení dítěte, které se ocitlo v náročné životní situaci. Konkrétně lze hovořit například o střeše nad hlavou, oděvu, stravě, základní zdravotní péči apod. Škoviera (2007, s. 116) v této souvislosti však upozorňuje na jeden vážný problém, týkající se budoucího samostatného života: *„Dítě přichází do zařízení náhradní výchovy často z prostředí s nízkou sociální úrovní. Během pobytu v dětském domově se mnohdy setká až s nadstandardními materiálními podmínkami a když ze zařízení odejde, vrací se zpět do prostředí s nízkou životní úrovní. Jde v takovém případě o přípravu na reálný život?“*

Do ústavní výchovy přicházejí děti z různých rodin a s různými zkušenostmi z původního prostředí. Prostředí, ze kterého přicházejí, není podnětné, v mnoha případech je závadové a dítě v nich už nějaké zkušenosti nasbíralo a mnohé z nich v něm zakořenily a považuje je za správné, protože mu jako správné byly vštěpovány rodiči. Každé dítě si nese jinou zátěž a po příchodu do ústavního zařízení, pro něj do neznámého a nepřátelského světa, předává své zkušenosti ostatním a ostatní zase jemu. Tak dochází k jakémusi trans kulturnímu přenosu mezi dětmi a je úlohou vychovatele, aby po malých krůčcích dokázal

narovnat pokřivené zásady svých dětí a nenásilnou formou jim ukázal cestu ke společensky přijatelným normám prostředí, ve kterém děti vyrůstají a dál budou žít.

„Ústav je světem pro sebe, ostrov sobě statečného řádu, v němž je život omezený a předvídatelný vůči okolnímu sociálnímu prostředí. Ústav je spjat se třemi archaickými lidskými zkušenostmi: zkušeností rodiny, zkušeností obce a zkušeností vyobcování. Zkušeností obce a rodiny je společný zážitek domova... Ústav je vždy pokusem o umělý domov, azyl... Třetí archaickou zkušeností, protichůdnou, je vyobcování. Tato zkušenost je negativem předchozích dvou. Právo patřit do obce a do rodiny může člověk ztratit a může být vyhnán do sféry neznáma, chaosu. Tam může se stejně postiženými vytvořit miniaturní komunitu, která s původní obcí komunikuje minimálně.“ (Mühlpachr,2003, s.23).

Dalším specifíkem je materiální vybava. Málakteré dítě přichází z rodiny, kde by mělo všechno, co potřebuje, drtivá většina je právě z prostředí, kde nemá de facto nic, někdy ani základní výživu, boty, oblečení. Po příchodu do ústavního zařízení je dítě okamžitě vybaveno vším potřebným a v dostatečném množství, někdy v množství přesahujícím vše, co kdy měl. A bohužel na dětech pozorujeme rychlou změnu v chování k tomuto materiálnímu vybavení. Zprvu jsou ze všeho nadšené, mají velkou radost, že si mohou vybrat oblečení podle svého vkusu, podle barev, v některých případech, že mají oblečení na výměnu, jiné do školy a jiné na doma. Velmi rychle se dozvědí z vnitřního řádu a od ostatních dětí, že vychovatelé jsou povinni zajistit jim dostatek vhodného ošacení a obutí, a že oni na to mají právo. V závislosti na osobnosti trvá někomu déle a jinému kratší dobu, než začnou vyžadovat nové kousky, nové boty, a to vše okamžitě, s odvoláním na legislativu a svá práva. Stejně tak to platí v souvislosti s nákupem školních pomůcek, je jim jedno kdy, co zničí, pouze se dožadují dalších, nových věcí, opět s odvoláním na svá práva.

Přechod do zařízení ústavní výchovy z rodiny, je pro každé dítě v jakémkoliv věku velmi těžký krok. V první řadě je potřeba odbourat strach ze života v zařízení, ukázat dítěti, že mu v zařízení nehrozí žádné nebezpečí, ukázat mu za kým může jít, když bude mít z něčeho obavy, vysvětlit, že ho každý vychovatel a vychovatelka vyslechnou, pokud bude mít problém, že si na něj udělají čas, když mu bude smutno. K tomu je potřeba prokázat velkou dávku empatie a trpělivosti, protože pro dítě jsme v první fázi adaptace

především nepřítelem, který ho odtrhl od jeho rodiny. Zároveň se dítě pomalu zúčastňuje aktivit, které mu zařízení nabízí a také běžného denního života, tak jako ostatní děti. Jedním ze specifíků ústavní výchovy je to, že si dítě musí v poměrně krátkém čase najít své místo mezi druhými dětmi, zatímco v rodině má své místo dané od narození. V ústavu pak záleží na mnoha rysech jeho osobnosti, na temperamentu, výřečnosti, míře strachu, se kterým přichází. A právě velkou roli hrají již zmiňované negativní zkušenosti, se kterými přichází a jak je umí „prodat“, aby byly atraktivní a ne dehonestující. Také v této fázi adaptace záleží ve velké míře na vychovateli a jeho nenásilné a nenápadné pomoci při začleňování dítěte v zařízení.

„Odlišnosti u dětí pobývajících déle v ústavní péči lze spatřovat například v míře osvojených sociálních dovedností, znalostí a schopností. Při nemožnosti zvládnutí úspěšného osobního vývoje dochází ke krizi, kterou chápe Macek jako střet biologických, psychologických a sociálních aspektů. „Při takovém střetu dochází k narušení nebo vytvoření morálních postojů a názorů, vztahu k okolnímu světu, vlastní sebereflexe a sebepečetí. Jsou to zároveň důvody, pro něž se většina mladistvých dostává do těchto zařízení.“ (Macek P., 1999, s. 78)

Každé nově přichozí dítě je ihned po příchodu do dětského domova seznámeno vhodnou formou, odpovídající jeho věku a rozumovým schopnostem s vnitřním řádem zařízení. Vhodnou formou znamená, že dětem, které neumějí číst, nebo navštěvují nižší ročníky prvního stupně základní školy, je vše vysvětleno ústně. Děti mají vnitřní řád k dispozici na volně přístupném místě, kde si v něm mohou kdykoliv vyhledat informace, které je zajímají. Vnitřní řád je velmi obsáhlý a není v silách dětí, ani v jejich zájmu si zapamatovat vše, co tento dokument obsahuje. Stejně jako děti, mají vnitřní řád k dispozici i rodiče.

2.1. Výchovné charakteristiky dětí svěřených do náhradní výchovy

Každé dítě, které přichází do ústavní výchovy je jiné, má jiný temperament, pochází z jiného prostředí a každému trvá různě dlouhou dobu adaptace na režim a výchovné působení v ústavu. V orientaci, jak zvolit správnou výchovnou metodu pomáhají pracovníkům ústavů znalosti typologie.

Typologie dle Matějčka (1992, s. 131)

- Typ dobře přizpůsobivý (bez výrazných problémů).
- Typ útlumový (nízká stimulace, pestrost podnětů, vede až k apatii).
- Typ náhradního uspokojení (nedostatek citových podnětů se projevuje v kompenzaci nadměrných přejídání, onanii apod.).
- Typ sociálně hyperaktivní (nadměrný a rozptýlený sociální zájem, povrchnost vztahů, málo se zajímá o hru, práci a učení).
- Typ provokativní (domáhá se pozornosti soustavnými provokacemi, jiné děti jsou konkurencí ve vztahu k vychovateli).
- Typ zanedbaný (zejména v souvislosti s jinou kulturou a úrovní hygieny).

Dle Škoviery (2007, s. 46) mají děti svěřené do náhradní výchovy (v porovnání s dětmi z běžné populace) handicap už na biologické úrovni. To souvisí (v různé míře) zejména s:

- Genetickým základem (především v romské populaci jsou častější příbuzenské svazky, vyšší nemocnost).
- Prostředím, ve kterém dítě vyrůstá (životní úroveň, kvalita a množství podnětů).
- Chováním matky během gravidity, které není v souladu s potřebami nenarozeného dítěte (hygiena, kouření, pití alkoholu apod.)
- *„Pokud jde o psychologické charakteristiky. Potvrzuje se, že zaostává intelektová úroveň dětí v náhradní výchově (pokud je prostředí příznivé a podnětné, handicap se výrazně zmírni), ale mnohem vážněji jsou postižené osobnostní charakteristiky těchto dětí „(Škoviera, 2007, s. 47).*
- Velmi zajímavé jsou výsledky pětiletého pozorování dětí v institucionální péči ve studii, kterou prováděl Miron Zelina

- Čím je dítě starší, tím více se shoduje jeho biologický a mentální věk.
- Zrychlení vývoje je v prvních ročnících ZŠ výraznější než později.
- Struktura inteligence dětí v dětských domovech se podobá struktuře dětí s podprůměrnou inteligencí z běžných škol.
- Pozornost dětí z dětských domovů je v porovnání s dětmi z běžné populace slabší.
- Výkonová, neverbální složka je vyšší než složka verbální.
- Schopnost zapamatovat si, zejména krátkodobě, nemají mladší školní děti sníženou, slovní zásoba a schopnost vymezit pojmy je méně kvalitní, opoždění se ale s věkem snižuje.
- I když se schopnosti dětí z dětských domovů s věkem zlepšují, do sedmé třídy základní školy jsou stále pod průměrem.

„Když se zabýváme osobností dítěte, všimneme si zejména zvýšené afektivity, chybějících ideálů, nízkých ambicí. Dítěti chybí nadšení pro vyšší hodnoty a má slabou vůli. Pro sociální vztahy je charakteristické to, že pozitivní volby mají slabší a negativní volby zase silnější intenzitu, než jakou pozorujeme u dětí v běžné populaci...“ (Škoviera, 2007, s. 48).

Dítě, které je umístěno do náhradní výchovy, bývá zpravidla emocionálně i sociálně narušené. Už v prenatálním období se někdy potýká s fyziologickým ohrožením (alkohol a jiné návykové látky, nízká úroveň zdravotní péče, škodlivý životní styl). Zažívá tedy trauma:

- V průběhu těhotenství.
- Po narození před umístěním do náhradní výchovy (v domácím konfliktním prostředí).
- Při příchodu do náhradního prostředí.
- Zmírnění, resp. odstranění poruch vývoje vyžaduje zejména:
- Profesionálně kvalifikované a cílené přístupy od dospělých.
- Vyřešení vlastních vývojových psychosociálních krizí samotným dítětem.
- Vybudování dlouhodobého pozitivního emocionálního vztahu mezi dítětem a dospělou osobou.

„Pokud je dítě předškolního i mladšího školního věku v emocionálně i intelektově podnětném prostředí, výrazně se zrychlí jeho vývoj kognitivních i nekognitivních funkcí jeho osobnosti.“ (Škoviera, 2007, s. 49 - 50).

3. Odchod dětí z dětského domova

Zásadním problémem v ústavní výchově je odchod dětí do samostatného života. Z ústavu odchází v období adolescence což je velice bouřlivé a těžké období života, kdy se mladý člověk musí vypořádat s velkými změnami, které se dějí s jeho tělem i myslí. Období adolescence má úzkou vazbu na odchod dětí z dětského domova. Jedná se o období mezi dětstvím a dospělostí. A součástí tohoto období je odchod dětí z dětského domova, stejně jako odchod dětí z funkčních rodin.

„Má svůj sociální, ekonomický, pedagogický, zdravotní i kulturní rozměr. Rovněž má i svoji reprezentaci a subjektivní hodnotu – jednak pro ty, kterých se bezprostředně týká, ale i pro generace, které již mají toto období za sebou, či které teprve potká.“ (Macek, 1999, s. 15).

Období adolescence bývá v odborných publikacích ohraničováno věkem 15-20-22 let. V tomto období se mladý člověk mění, jak po stránce fyzické, tak po stránce duševní.

Stručnou definici změn v tomto období nám nabízí Vágnerová:

- V tomto období bývá často lokalizován *první pohlavní styk*.
- Mezníkem je také *ukončení povinné školní docházky* a nástup na střední stupeň vzdělávání a současně i ukončení tohoto *přípravného profesního období*.
- V průběhu adolescence jedinec *dosáhne právní plnoletosti*, tzn. věku 18- ti let a od této doby je dle platného českého práva plně odpovědný za své jednání a činy. (Vágnerová 2000, s. 253-254)
- „*Vlastní tělo je posuzováno ve vztahu k aktuálnímu standardu atraktivity, je srovnáváno s ostatními adolescenty i aktuálně přijímaným ideálem.*“ (Vágnerová 2000, s. 259).

Další oblastí, ve které probíhají významné změny, je oblast kognitivních funkcí. Typické jsou „*flexibilita a schopnost používat nové způsoby řešení*“.

„Adolescenti nejsou zatíženi zkušeností, která by je regulovala a zároveň i omezovala ve smyslu tendence akceptovat obecně preferované či jenom běžné řešení. Na druhé straně jim nedostatek zkušeností neusnadní hledání v situaci, kdy by ji bylo možné aplikovat. Adolescent umí o problému uvažovat, a ještě není rigidní.“ (Vágnerová 2000, s. 259).

„Projevy citových konfliktů bývají velmi silné, a tak nápadné, že daly podnět k označení celého období, jako období bouří a krizi“ (Langmeier, Krejčířová, 1998).

Některé z dětí žijí v ústavěch i víc než patnáct let a jsou touto skutečností velmi poznamenané. Podle zákona je ústavní péče poskytována dítěti do jeho osmnácti let, nebo po dobu, kdy se připravuje na výkon povolání soustavným studiem, nejdéle do dvaceti šesti let.

V praxi je častým jevem, že dítě opouští dětský domov ihned po dovršení plnoletosti, bez ohledu na to, jestli dokončilo studium. Často se tedy stává, že do běžného života odejde mladý člověk pouze s dokončeným základním vzděláním. Je to dáno touhou po zdánlivé svobodě, kdy už nemusí nikoho poslouchat a může si organizovat svůj čas, jak uzná za vhodné.

Největšími problémy, které řeší děti před odchodem z dětského domova je zajištění bydlení a zajištění zaměstnání.

Po odchodu z ústavní péče je to pak neschopnost hospodařit s financemi. V dětském domově dostává každé dítě měsíční kapesné, odstupňované podle věku. Je to velice malá částka, kterou většinou okamžitě utratí. V běžném životě je pak tento problém velmi rychle dožene.

3.1. Příprava na odchod z dětského domova

Dětské domovy se snaží připravovat děti na samostatný život nejlépe, jak je to v jejich možnostech, ty jsou ale ve většině případů víc než omezené. Příprava na běžný život probíhá po celou dobu pobytu v ústavu. V dětských domovech rodinného typu žijí děti v jednotlivých, plně vybavených bytech. Samy si v některých dnech vaří, myjí nádobí, perou, uklízí, nakupují. To jsou základní dovednosti, které časem ovládají. Vše vždy vykonávají za dozoru vychovatele.

Při působení na rozvoj osobnosti dítěte vychovatelé využívají různých forem sociálního učení. Řezáč tyto formy člení na sociální posilování, nápodobu a identifikaci. Čáp se formami sociálního učení zabývá podrobněji a říká, že „*od raného dětství probíhají dvě formy sociálního učení: napodobování a učení sociálním posilováním.*“ (Čáp, 1993, s. 111). Tyto počáteční formy „*se rozvíjejí, a tím vznikají další formy sociálního učení. Zvláště důležité je učení observační, učení anticipací a identifikace.*“ (Čáp, 1993, s. 112).

Některé dětské domovy mají tzv. startovací byty, určené pro děti, které budou v blízké době opouštět ústav. V těchto bytech si hospodaří děti samy, bez dozoru vychovatele. Mají povinnost udržovat byt v pořádku, stejně jako své osobní věci, hospodaří s přidělenou částkou peněz. Přes veškerou výchovnou snahu ze strany pedagogů ale vědí, že pokud své povinnosti nesplní, budou sice sankcionováni, ale někdo za ně práci dokončí. Nikdy nezůstanou bez jídla, tepla, světla, vody. Stejně tak, pokud si nevyřídí základní jednoduché úkony na úradech, po několika upomenutích ze strany pedagogů, zařídí to vychovatelé.

Dalším krokem, který patří do přípravy na běžný život, je výběr povolání tak aby odpovídal schopnostem, možnostem a zájmům dítěte.

Při volbě nové školy jde o to, aby byly sladěny jak individuální zájmy, tj. zájmy dítěte, tak také vnější neboli společenské zájmy, vzhledem k plnění společenských úkolů. Na základě těchto dvou faktorů rozlišuje Walter Jaide tři typy volby povolání (Langmeier, Krejčířová, 2006, s. 159-160):

- typ A-ve volbě povolání se v podstatě podřídí přání rodičů či jiných významných dospělých osob;

- typ B-dítě má určitou, avšak mlhavou představu o svém povolání, která je dotvářena okolím;
- typ C-dítě s jasným cílem vlastního života.

V dětském domově se málokdy setkáme s dítětem typu C. Charakteristické pro děti z dětských domovů jsou typy A a B.

Některé dětské domovy spolupracují s psychology, kteří zajišťují kariérní poradenství. I zde jsou ale možnosti dětských domovů omezené a stává se, že vybraný obor nemohou dítěti umožnit studovat z důvodu vzdálenosti a finanční zátěže v podobě internátního ubytování.

„Nejistota mladých při volbě povolání je ještě zvyšována tím, že rozhodnutí musí být realizováno v době, kdy je mladistvý ještě zájmově nevyhraněný, kdy není dokončen ani vývoj jeho schopností, tím méně vývoj jeho charakterových vlastností, a kdy proto také svou orientaci i svá rozhodnutí často mění.“ (Langmeier, Krejčířová, 2006, s. 160).

Vedle výběru budoucího povolání, učení se fungování domácnosti a spojení jsou dětem také předávány nejrůznější informace z oblasti fungování úřadů a jsou různými metodami rozvíjeny jejich sociální kompetence.

3.2. Řešení problémů při odchodu z dětského domova

Zajištění bydlení

Pro dítě z dětského domova je opravdu obtížný vstup do samostatného života. *„Ve srovnání s vrstevníky z většinové populace se musí většina mladých lidí odcházejících z náhradní péče mnohem dříve vypořádat s problémy a převzít zodpovědnost za velké změny ve svém životě“* (Lerch, 2009, s. 10). Většina z nich postrádá zázemí, kam by se vrátily, kde je někdo uvítá, kde se na ně někdo těší, kde najdou své místo. Vždyť zázemí jim až doposud poskytoval dětský domov, který jsou nuceni opustit.

V tomto ohledu se obzvlášť snaží zaměstnanci dětského domova dítěti pomoci. Děti opouštějící dětský domov patří mezi ohrožené sociálním vyloučením, resp. bezdomovectvím.

„Část bezdomovců totiž tvoří mladí lidé propuštění po dovršení osmnáctého roku věku ze zařízení ústavní výchovy, kteří nejsou připraveni na samostatný život, což zřejmě souvisí s jejich „návykem na režim v ústavech.“ Průdková a Novotný dále poukazují na skutečnost, že *„nejčastěji tyto děti touží po svobodě, neuvědomují si však, jaká míra odpovědnosti je se svobodou spojená, nikdo jim to neřekl ani názorně neukázal, proto se v dospělosti často stávají lidmi bez domova.“* (Průdková, Novotný, 2008, s. 15-16). Dle Gottwaldové (2006) jsou tito mladí lidé také ohroženi tzv. rizikovým chováním-neumí si zajistit takový standard bydlení, na který byli v dětském domově navyklí, a proto se ho snaží rychlým způsobem uspokojivě vyřešit, a to často i prostřednictvím nelegálních postupů jako jsou krádeže, prostituce.

Se zajišťováním bydlení pomáhají dětem vychovatelé a vedení domova. Spolupracují s obecními úřady, které mají k dispozici sociální byty, dále pak s Domy na půl cesty, azylovými domy, ubytovnami.

Některé děti pomoc s bydlením odmítají a vracejí se ke svým původním rodinám. Dívky se často stěhují ke svému příteli a zakládají rodiny.

Zajištění zaměstnání

Práci si mladí lidé zajišťují sami ve spolupráci s vychovateli a vedením domova. Dětské domovy většinou spolupracují s firmami, kde děti vykonávají praxi. Dále jsou to firmy, které jednotlivé dětské domovy sponzorují, firmy, které klienti navštěvují v rámci exkurzí a v neposlední řadě i soukromé kontakty pracovníků dětského domova.

V mnoha případech se stává, že dítě zaměstnání, na které se připravovalo, nevykonává, a to z důvodu zkreslených představ o finančním ohodnocení své práce, nebo prostě proto, že ho vystudovaný obor nebaví, eventuálně v něm nesežene uplatnění. Dalším problémem je skutečnost, že dětem v dětských domovech bývá podsouváno povědomí o jejich výjimečnosti a nadhodnocování jejich potencialu a při příchodu do zaměstnání velmi brzy přichází rozčarování ze skutečnosti, že na ně zaměstnavatel nečeká s otevřenou náručí. Stejně tak se stává, že u spolupracovníků mají nálepku „toho z děčáku“ a může docházet k nečekaným konfliktům, na které není dítě připraveno.

„Role začátečníka má nízký sociální status. Starší spolupracovníci mu automaticky přisoudí podřízené postavení, které se někdy nevztahuje pouze na pracovní aktivity.

Pokud není mezi spolupracovníky věkově blízký jedinec, který by byl v podobné situaci a představoval oporu, bývá adaptace na prostředí pracoviště i skupinu spoluzaměstnanců obtížná.“ (Vágnerová, 2000, s. 294).

Stejně jako při hledání bydlení i při nabídce pomoci s hledáním zaměstnání některé děti pomoc odmítají a odchází z domova bez zajištění práce.

Hospodaření s finančními prostředky

Finanční gramotnost je jedním z dalších velkých problémů, se kterými se potýkají děti po odchodu z dětského domova. V dětském domově mají veškeré materiální vybavení, které potřebují, v mnoha případech nadstandartní. Mají zajištěnou stravu, hygienické potřeby, oblečení, školní pomůcky. Každý měsíc dostávají kapesné, jeho výši určuje zákon podle věku dítěte. V rámci finanční gramotnosti a jejího zvyšování je dětem věnován čas právě v oblasti vlastního hospodaření, sestavení si příjmů a výdajů, v oblasti znalosti cen zboží a jsou zapojovány do projektů s tématy finanční gramotnosti. I když jsou pro ně pořádány kurzy finanční gramotnosti, neumí s financemi hospodařit. Po odchodu z dětského domova velice rychle zjistí, že nemohou všechny finance utratit během několika dnů, protože další jim nikdo okamžitě nedá. To je markantní rozdíl oproti dětem z běžných rodin, které doma vidí, že je potřeba finance rozdělit mezi nájem, energie, stravu a věci denní potřeby a až nakonec přichází možnost dopřát si, něco navíc. Děti z dětských domovů se tak ve velké většině případů, dostávají do dluhové spirály, kdy si půjčují peníze nejjednodušším způsobem od nebankovních společností a často končí na ulici, protože nemají prostředky na zaplacení nájmu. Po ztrátě bydlení, přichází také velmi rychle ztráta zaměstnání, obzvláště, pokud v něm nejsou spokojeny.

3.3. Integrace do společnosti

Integrace do společnosti bývá pro děti z dětských domovů obtížná. Pobyt v ústavní péči otupuje jejich schopnost samostatnosti. Zatímco v dětském domově se nemusí o nic starat, v běžném životě je pro ně problém i taková maličkost, jako ranní vstávání. Pokud dětský domov, z kterého odcházejí nedisponuje startovacím bytem, jsou hozeny do běžného života bez pořádné přípravy, to je pro ně velmi tvrdé a často takovou situaci nezvládnou. Vyhledávají pak společnost různých komunit, někdy i sekt, kde se nemusí samy rozhodovat.

„Mladí dospělí se po odchodu z ústavních zařízení ocitají v nové situaci, pro ně dosud neznámé. Musí se o sebe začít starat sami. Jejich životní situace je však determinována předchozím pobytem v ústavním prostředí (dětském domově, výchovném ústavu pro mládež). V důsledku dlouhodobého pobytu se u nich může projevit tzv. syndrom ústavní závislosti, kdy se klient adaptuje na umělé ústavní podmínky doprovázející snížení schopností adaptace na civilní život. V ústavu má zajištěnou stravu, finance, má zajištěný denní režim, ubytování. Svěřenci pak nejsou schopni uspokojovat své životní potřeby samostatně a jsou naprosto závislí na jiných osobách.“ (Matoušek, Kroftová 1998, s. 98).

Pokud nemá dítě po odchodu z dětského domova správné vedení, možnost návratu do aspoň částečně fungující rodiny, nebo kladný vzor, kterému se chce přiblížit, končí často jako pachatel trestné činnosti ve věznicí. Paradoxně je mu zde dobře, protože bez režimových opatření neumí samostatně žít.

Výchozí podmínky těchto mladých lidí jsou v podstatě totožné:

- nemožnost vyrůstat v biologické rodině
- řada handicapů, nejen zdravotních, ale i sociálních
- zkušenost s deprivací a frustrací
- zkušenost s výchovou v kolektivu
- nedostatečné kompetence
- opuštěnost
- nejistota

„Integrace osob se syndromem ústavní závislosti do života mimo ústavní zařízení je silně ztížena návykem na ústavní režim, ústavním zajištěním každodenních potřeb a z toho plynoucí omezenou schopností samostatného uspokojování osobních potřeb, strukturace života, rozhodování o životních cílech a strategiích. V této souvislosti se hovoří o hospitalismu čili „syndromu vývojových poruch dítěte jako následku nedostatečného množství potřebných podnětů při delším umístění dítěte v kolektivním zařízení. Je řazen mezi poruchy přizpůsobení“ (Hartl, Hartlová 2000, s. 195)

Nicméně v praxi se setkáváme s velkým počtem případů, kdy se dítě začlení do běžného života bez větších problémů. Jsou to většinou dívky, které si našly partnery z fungujících rodin a ti je správně navedou a dále pak děti s vyšší inteligencí a vyšším morálním kreditem. Některé z nich například dlouhou dobu ani svým spolupracovníkům neprozradí, že vyrůstaly v dětském domově.

„Shrneme– li celý proces osamostatňování v rámci dětského domova, dojdeme k závěru, že zařízení se přípravě na odchod věnují nesystematicky, v různém rozsahu i kvalitě. Není přesně vymezen obsah činností přípravy, zodpovědné osoby apod. Výsledkem je stav, kdy dítě či mladý dospělý odchází po nedostatečné přípravě do světa, na nějž není připraven a ani tento svět není zpravidla dostatečně připraven na něj.“ (Běhounková, 2012, s. 164).

4. Projekty na podporu osamostatnění dětí z dětských domovů

Neziskové organizace a jejich programy na podporu dětí připravujících se na samostatný život jsou nedílnou součástí celého procesu osamostatňování. Vzhledem k tomu, že je výzkumná část práce zaměřena na děti z konkrétního dětského domova v Královéhradeckém kraji, bude tato kapitola zaměřena na organizace, které působí právě zde.

4.1. „Rozjedu To“

Hlavním projektem, na kterém v současnosti dětský domov s Nadací Terezy Maxové spolupracuje, je projekt: „Rozjedu to!“ Jako hlavní ho označuji z toho důvodu, že je určen cílové skupině ve věku 11-15 let a tato věková skupina je v dětském domově zastoupena největším počtem dětí. Tento projekt je postaven na předpokladu, že mladí lidé z dětských domovů mají při vstupu na trh práce podstatně horší výchozí pozici než jejich vrstevníci z běžné populace. Dál se opírá o předpoklad, že mladí opouštějící dětský domov mají nízké vzdělání a nemají potřebné informace a příležitosti pro získání stabilního zaměstnání. Cílem tohoto projektu je účinně motivovat mládež ve věku 11 až 15 let umístěnou v dětských domovech ke vzdělání a rozvoji jejich osobního i profesního růstu. Zároveň jsou jim vytvořeny podmínky pro zlepšení jejich školního prospěchu, díky pravidelnému doučování a na míru šité motivaci a podpoře. S každým dítětem zařazeným do projektu se pracuje pomocí individuálních plánů. Ty zahrnují jak pomoc psychologa či mentora, tak i kariérní poradenství zprostředkované proškolenými vychovateli. Díky tomuto komplexnímu a individuálnímu přístupu se projekt snaží změnit dosavadní tendenci mladých lidí s ústavní historií převažující při volbě jejich povolání. Ta je obvykle stereotypní (kuchař, číšník, kadeřnice...). I proto projekt „Rozjedu to!“ umožňuje pestřejší představení trhu práce s možností se na dané pracoviště přímo podívat.

Ředitelka Nadace Terezy Maxové dětem Terezie Sverdlinová k tomu řekla: „Děti vyrůstající bez rodinného zázemí trpí v různé míře psychickou deprivací. To způsobuje například nízké sebevědomí a problémy s komunikací, a často vyústí v horší podmínky při hledání zaměstnání. Vzniká tak začarovaný kruh, ze kterého se špatně vystupuje. Proto považujeme za důležité vytvářet dlouhodobě podpůrné prostředí pro rozvoj jejich potenciálu.“ Společnost ŠKODA AUTO se v rámci své strategie společenské

odpovědnosti věnuje podpoře znevýhodněných dětí, zejména podporou konkrétních projektů s bezprostředním dopadem. Spolupráce s nadací je tak nasnadě. Vedoucí vnějších vztahů ŠKODA AUTO Michal Kadera doplňuje: „Snažíme se přispět desítkám znevýhodněných dětí z okolí našich závodů prostřednictvím lepšího vzdělání a speciální podpory k úspěšnému vstupu do dospělého života. Je to podle nás velice efektivní a unikátní možnost, která se zapojeným dětem bude v dobrém vracet celý život.“ (Výroční zpráva NTM 2014)

4.2. Accenture Academy

V rámci třetího pilíře podpory NTM s označením GP 3 má pomoci dětem ve věku 15-19 let (případně 26 let), které žijí v ústavním zařízení, připravují se na budoucí povolání a odchod do samostatného života. Tento projekt se opírá o předpoklad, že dětem z dětského domova není umožněn výběr studijního oboru podle jejich zájmů a že jim nebývá umožněno vyšší vzdělání.

„Šance dětí vyrůstajících v dětských domovech na úspěšné zapojení do reálného života nejsou srovnatelné s ostatními vrstevníky. Tyto děti dosáhnou v převážné většině pouze relativně nízkého stupně vzdělání. Navíc jsou často z praktických důvodů směřovány na učiliště v dosahu jejich kmenového dětského domova. To znamená, že ne vždy se zcela přihlíží k jejich zájmům či předpokladům. Období dospívání je náročné pro každého mladého člověka. O to náročnější a složitější je pro mladé lidi, kteří svůj dosavadní život prožili v ústavních zařízeních, chybí jim sociální síť, životní zkušenost, vzory a jejich výchozí postavení je celkově znevýhodněné. Z toho vyplývá mnoho těžkostí. Děti a mladí lidé vychází z prostředí relativního blahobytu dětského domova a reálné životní situace jsou jim zatím cizí. Mají velmi zkreslené představy o práci, chybí jim vzory pro vytvoření pracovních návyků. Nepřípravenost často vede k jejich selhání a roztáčí se tak bludný kruh fluktuace, nezaměstnanosti a závislosti na zachytné sociální síti. V horším případě je taková situace přivede k překročení zákona a na počátek kriminální dráhy.“ (Výroční zpráva NTM 2016).

4.3. Podpora vysokoškoláků z dětských domovů

Projekt, který spadá do pilíře podpory GP 3 Kompenzace důsledků ústavní výchovy, vychází z hlediska, že mladým lidem, kteří i ve ztížených podmínkách daných umístěním do ústavní výchovy dosáhnou přijetí na vysokou školu, chybí motivace k jejímu dokončení. Pouze mizivé procento dětí z dětských domovů dosáhne vysokoškolského vzdělání.

„Dlouhodobou snahou nadace je podpořit co možná nejvyšší vzdělání a lepší šance pro mladé lidi z dětských domovů, doprovodit je do bezpečného samostatného života a vynahradit jim ušlou pozornost a možnosti, které by měli, kdyby vyrůstali ve funkční rodině.“ (<https://www.nadaceterезymaxove.cz/nase-pomoc/partnerske-projekty/>).

4.4. Finanční podpora Nadace Terezy Maxové

Podpora Nadace Terezy Maxové nespočívá pouze ve výše popsaných projektech, v rámci kterých jsou děti zařazené do těchto projektů podporovány možnostmi seznámit se s atraktivními pracovními provozy, kam se běžný občan nedostane, ale také ve velké finanční pomoci. Tato pomoc spočívá v rámci jednotlivých projektů ve financování doučování pro děti na základní a střední škole, proplácení pomůcek a předepsaného oblečení na praxi na středních učilištích, proplácení odborných učebnic na středních školách a výrazné finanční pomoci pro studenty na vysokých školách. Financuje i pomoc psychologa, proto aby se každé z dětí mohlo bez vážných problémů zařadit do běžného života.

Dále pak Nadace Terezy Maxové financuje i volnočasové aktivity dětí z dětského domova. Finanční podpora se týká prázdninových pobytů i jednodenních výletů. Tyto aktivity jsou pro děti velmi přínosné z hlediska prevence patologických jevů, pohybových aktivit, všeobecného přehledu i setkání s jinými lidmi a možností navázat nová přátelství mimo ústavní zařízení. V neposlední řadě je to pro ně samozřejmě šance strávit své volno, tak jako jejich kamarádi a spolužáci z běžných rodin.

Druhým partnerem, se kterým dětský domov dlouhodobě spolupracuje, je obecně prospěšná společnost **Nadání a dovednosti**. Ta pomáhá dětem v jejich rozhodování ohledně kariérního života.

4.5. „Rozhled“

„Rozhled“ je několikaměsíční projekt, opakující se každý rok. Je určen pro mladé lidi ve věku 17-21 let. Jeho náplní jsou víkendové workshopy, třídní careerdays v Praze, exkurze a stáže do firem, individuální kariérové poradenství.

Účastníci projektu by měli po jeho ukončení získat znalosti ohledně psaní životopisu a motivačního dopisu, měli by mít větší šance uplatnit se ve zvoleném oboru, lepší motivaci, vyšší sebevědomí. V rámci projektu mají možnost podívat se do společností a firem v oboru, který je zajímá. Získají také kontakty na mentory, na které se mohou obrátit v případě potíží v pracovním životě.

Digi rozhled

Cílem projektu je naučit digitální dovednosti nejen mládež, ale také jejich vychovatele, kteří tak získané dovednosti budou moci předávat dalším dospívajícím. Právě v době online výuky se ukázalo, jak slabé jsou vědomosti a schopnosti práce s IT technikou. Proto se zástupci společnosti rozhodli poskytnout pomoc dětem a vychovatelům z dětských domovů a v této oblasti je dovednout.

4.6. Projekt můj byt

Je to poměrně mladý projekt, v rámci kterého pracovníci společnosti pomáhají ulehčit mladým lidem z dětských domovů přechod do jejich prvního samostatného bydlení. Pomáhají se základním vybavením nového bydlení, finanční gramotností a samostatností. Podle individuálních potřeb zprostředkovávají spotřebiče pro běžný život, nebo technologie potřebné ke studiu.

Na tento projekt úzce navazuje projekt, **Porad' se s profíkem**. V tomto projektu společnost zprostředkuje odborné poradenství pro uchazeče o zaměstnání, psaní životopisů, právní poradenství. Dále pak poradenství ohledně exekucí, financování vlastního bydlení. Poradenství ohledně nájemních a pracovních smluv.

Neziskových a pomáhajících organizací působí i v tomto regionu celá řada a vytvářejí množství dalších aktivit pro děti z dětských domovů. Pro diplomovou práci byly záměrně vybrány tyto dvě a jejich projekty podporující osamostatňování.

5. Výzkumná část

Výzkumné šetření probíhalo v dětském domově rodinného typu v Královéhradeckém kraji, ve městě s dvanácti tisíci obyvatel, spolupracujícím s neziskovou organizací Nadací Terezy Maxové a obecně prospěšnou organizací Nadání a dovednosti.

V úvodu výzkumné části jsou stručně představena teoretická východiska výzkumu. Už samotný pobyt v dětském domově je pro dítě stresující a limitující záležitostí.

Významným faktorem, který ovlivňuje další vývoj života dítěte, je věk, ve kterém je dítě do dětského domova umístěno. Z dlouhodobého pozorování vyplývá, že dítě, které přichází do dětského domova v útlém věku, se snáze adaptuje a přijímá pravidla a péči v dětském domově, tak jako by žilo ve vlastní rodině. Naproti tomu dítě, které přichází v pubertálním věku, se zpravidla nechce podřizovat nastaveným pravidlům, snaží se přenést do života v dětském domově aspekty z vlastní rodiny a vše, co je mu nabízeno zprvu odmítá, nebo považuje za nutné zlo. V současné době ve velké většině převažují mezi nově příchozími klienty dětských domovů právě děti v pubertě. Na tyto děti cílí podpora projektů neziskových organizací, jak bylo popsáno v teoretické části. Cílem této podpory je nabídnout klientům, co nejširší spektrum možností, ať už se jedná o výběr budoucího povolání, nebo trávení volného času, či získání základních dovedností.

Tato kapitola dále popisuje postup, jímž bylo prováděno výzkumné šetření. Zahrnuje cíl výzkumu a výzkumné otázky a současně je v rámci kapitoly uveden i popis metody, techniky sběru dat a následný postup zpracování a analýzy dat.

5.1. Cíl výzkumu a výzkumné otázky

Cílem výzkumu je rozkrýt, jestli veškeré úsilí a nemalé finanční prostředky, které jsou vynakládány na zmírnění dopadů ústavní výchovy na dítě v jeho budoucím životě, mají efektivní účinek a zda jsou si děti vůbec této podpory vědomy a dokážou s ní správně pracovat a využít ji ke svému prospěchu.

Výzkumné otázky byly stanoveny tak, aby bylo možné zjistit, zda a jaký dopad má péče věnovaná podpůrnými projekty Nadace Terezy Maxové v konkrétních případech dětí opouštějících dětský domov na jejich uplatnění v běžném životě.

HVO: Děti zařazené do podpůrných nadačních projektů se snáze zapojí do běžného života než děti, kterým tato podpora nebyla poskytnuta?

Dopad podpůrných projektů je zjišťován s ohledem na různé oblasti života po odchodu dětí z dětského domova a očekávání, která mají děti, jenž v nejbližší době budou dětský domov opouštět. V souladu s hlavní výzkumnou otázkou, byly formulovány dílčí výzkumné otázky, které na tyto oblasti poukazují.

DVO1: Uvědomují si respondenti zařazení do podpůrných nadačních projektů nadstandardní péči a finanční zabezpečení jejich potřeb?

DVO2: Jaké aspekty vedly respondenty k výběru daného povolání?

DVO3: Jak jsou respondenti, opouštějící dětský domov, připraveni na běžný život?

DVO4: Na koho se obrací (budou obracet) respondenti o pomoc po opuštění dětského domova?

DVO5: Jak ovlivňuje respondenty v pracovním životě skutečnost, že přišli do pracovního kolektivu z dětského domova?

5.2. Výzkumný design

Pozornost v rámci výzkumu byla soustředěna k subjektivnímu vnímání míry pomoci respondentů a dopad této podpory na různé oblasti jejich života po odchodu z dětského domova. Jedná se o téma individuální pro každého z dotazovaných, v odpovědích se mohou odrážet zkušenosti z vlastní rodiny a citlivé individuální informace. Z toho důvodu byla zvolena kvalitativní metoda výzkumu, která je definována jako „*proces zkoumání jevů a problémů v autentickém prostředí s cílem získat komplexní obraz těchto jevů založený na hlubokých datech a specifickém vztahu mezi badatelem a účastníkem výzkumu. Záměrem výzkumníka provádějícího kvalitativní výzkum je za pomoci celé řady postupů a metod rozkrýt a prezentovat to, jak lidé chápou, prožívají a vytvářejí sociální realitu.*“ (Švaříček, 2014, s. 17). Záměrem nebylo získat velké množství dat a pracovat pouze s čísly, protože tyto statistiky jsou běžně dostupné např. ve výročních zprávách neziskových organizací. Cílem práce bylo získat určité spektrum informací od malého počtu respondentů a pracovat s nimi do hloubky, tak aby bylo možno porozumět jejich konkrétním zkušenostem. Za nejvhodnější metodu sběru dat, byla určena metoda polostrukturovaného rozhovoru, která se vyznačuje tím, „že má připraven soubor otázek, který bude jeho předmětem, aniž by bylo předem striktně stanoveno jejich pořadí a formulace pokládaných otázek může tazatel částečně modifikovat. Jistá volnost polostrukturovaného rozhovoru se tak jeví jako vhodná k vytvoření přirozenějšího kontaktu tazatele s informantem, jehož cílem je získat důvěru a atmosféru otevřenosti důležitou pro validitu výpovědi respondenta.“ (Reichel 2009, s. 111).

Při shromažďování výzkumného materiálu, byl použit audio záznam, který získané rozhovory uchoval ve zvukové podobě. V této podobě záznamy obsahovaly přesné podoby emocí, které byly při pozdějším zpracování informací nápomocné. A dále při nahrávání rozhovorů si tazatel není nucen tvořit poznámky v plném rozsahu, má možnost lépe naslouchat a vnímat i nonverbální komunikaci respondenta tzn. jeho gestiku a mimiku. (Miovský, 2006)

Po nashromáždění materiálů ve formě audio záznamů, byl proveden jejich přepis do písemné podoby a s touto bylo dál pracováno. Data byla analyzována podle prvků zakotvené teorie za využití otevřeného kódování. Jedná se o komplexní a poměrně podrobně propracovaný postup při práci s kvalitativními údaji, jehož cílem je hledání

specifické teorie platné pro zkoumaný problém. Základními prvky jsou zde tzv. koncepty (teoretické pojmy), kategorie (základní prostředky budování teorie) a propozice (zobecněné vztahy mezi koncepty a kategoriemi a mezi kategoriemi navzájem). Analytický postup směřuje ke zjištění ústřední kategorie zkoumaného souboru údajů, která se potom stává středem hierarchické sítě dalších kategorií. Při práci s datovým materiálem probíhá kódování, které pořadá údaje pro další nakládání s nimi. V zakotvené teorii se rozlišuje trojí druh kódování, a to kódování otevřené, které se provádí při prvních analýzách údajů. Axiální kódování, které představuje hledání příčin, důsledků, interakcí ad., jež odhalují vztahy mezi různými kategoriemi a případně je navzájem propojují. Posledním kódovacím krokem je selektivní kódování, jímž začíná integrace výsledků. V zakotvené teorii končí kódování a sběr empirického materiálu, jestliže se již nepřinášejí nové výsledky a je dosaženo teoretické saturace. (Reichel, 2009, s. 166-167).

5.3. Výzkumný vzorek, kritéria výběru respondentů, průběh šetření

Výzkumný vzorek je v kvalitativním výzkumu konstruován záměrně a je odvozen od výzkumného problému a také výzkumných otázek. (Švaříček 2014). Středem zájmu diplomové práce jsou děti dětského domova, kterým je poskytována maximální podpora nad rámec možností a prostředků zařízení v rámci projektů neziskových organizací. Dále jsou to děti, které již dětský domov opustily a neměly možnost využívat prostředky z projektů.

Druhým kritériem byl věk dětí (17-32 let) a časový horizont, ve kterém dětský domov opustily. Toto kritérium je důležitým faktorem pro zachování objektivitu výzkumu. Pokud by byly do výzkumu zahrnuty děti mladšího věku, byly by odpovědi zkresleny jejich přáními, jak by budoucnost měla vypadat, pokud by byly dotazovány děti, které odcházely z dětského domova před rokem 2004, byly by odpovědi pro výzkum nerelevantní, z důvodu změny legislativy a vývoji celkového přístupu k dětem, které se chystají opustit dětský domov.

Ke spolupráci na výzkumu bylo osloveno patnáct respondentů. Šest s výzkumným šetřením souhlasilo, sedm respondentů účast na výzkumu odmítlo. Dva nereagovali vůbec. Všichni zúčastnění byli poučeni o ochraně osobních údajů, s jejich souhlasem je ve výzkumném šetření uvedeno křestní jméno a věk.

Rozhovory se uskutečnily v prostředí, které vyhovovalo respondentům, v pěti případech v soukromí, v jednom případě v kavárně. Všechny rozhovory probíhaly individuálně pro navození maximální otevřenosti. Na začátku rozhovoru byli respondenti informováni o tom, že rozhovor bude nahráván, všichni s touto formou záznamu souhlasili. Zároveň byli také upozorněni na možnost kdykoliv rozhovor ukončit, nebo na některou otázku neodpovědět. Rozhovory probíhaly v časovém horizontu 30-40 minut, v klidné atmosféře, bez rušivých momentů. Všichni respondenti zodpověděli všechny otázky a souhlasili s využitím odpovědí pro danou diplomovou práci. V diplomové práci budou využity pouze fragmenty rozhovorů. V příloze č. 1 diplomové práce je uveden seznam otázek rozhovoru.

5.4. Analýza dat a interpretace výzkumu

Na základě analýzy, která byla získaná z poskytnutých rozhovorů a otevřeným kódováním, bylo stanoveno osm kategorií. Kategorie budou představeny v pořadí podle dílčích výzkumných otázek. Na závěr bude zodpovězena hlavní výzkumná otázka.

DVO1: Uvědomují si respondenti zařazení do podpůrných nadačních projektů nadstandartní péči a finanční zabezpečení jejich potřeb?

Kategorie č. 1: Nevědomost, neinformovanost, nezájem.

Kódy:

- Ani nevím, že jsem v nějakém programu byla.
- Prý mi něco hradili, ale nevím, co.
- Je mi to jedno.
- Nezajímá mě to.
- Někdy musím jít na nějaké povídání, ale ani nevím proč.
- V žádném podpůrném programu jsem nebyla.
- Nikdo mi nic nedává.
- Snad mi platili oblečení na praxi.

V této kategorii se ve většině odpovědí respondenti shodují v tom, že nemají ponětí o podpůrných programech, ve kterých jsou zařazení, ačkoli jsou o tom vychovatelkami

informování a při každé schůzce s pracovníky Nadace Terezy Maxové se jim tito představí a vysvětlí, kdo jsou a proč se s nimi setkávají. Také je tyto aktivity nijak nezajímají a účastní se jich pouze proto, „aby měli klid“, což jasně dokládají odpovědi. Darina 25 let- zařazená v programu GP3, *„Nevím, v jakém podpůrném programu jsem byla, nikdy mi to nikdo neřekl. Jediné, co mi řekli, že mám nějaké peníze na oblečení na praxi. Takže vím, že mi hradili oblečení na praxi a další nevím.“* O naprostém nezájmu vypovídá odpověď Marušky 18 let – zařazená do podpůrného projektu GP3: *„Nevím, v čem konkrétně mě nadace podporuje. Víím, že musíme chodit na nějakou finanční gramotnost, když přijedou sem do děčáku. To je myslím od nadace. Ale nic mi to nedává. Neodnáším si z toho žádné poznatky, zúčastňovat se povinně musím, ale omilá se tam pořád to samé dokola.“* V některých případech mají respondenti mlhavé povědomí o podpoře: Marie 17 let-zařazena do podpůrného programu „Rozjedu to!“ Odpověď na otázku byla velmi stručná: *„Ano, vím. Platí mi doučování.“* Stejně tak lhostejná je odpověď respondentky, která za podpory Nadace Terezy Maxové vystudovala bakalářský obor na vysoké škole, Daniela 25 let – zařazena v projektu na podporu vysokoškoláků: *„Něco mi hradili, ale nezajímalo mě co, důležitý bylo, že jsem mohla bydlet na koleji, dostala jsem notebook, ten jsem potřebovala ke studiu. Asi mi tety říkaly, co mám od nadace a že mě do něčeho zařadili, ale vážně si to nepamatuju.“*

Kategorie č. 2: Smysluplné využití volného času, jako nástroj pro rozvoj všeobecného přehledu.

Kódy:

- Na výlety jezdíme pořád
- Vybavení na sport máme dost
- To je normální, že jezdíme o prázdninách na výjezdy
- Samozřejmě máme spacáky a batohy
- Pořád něco kreslíme a máme čím
- Na exkurzích většinou něco dostaneme
- Byli jsme už asi všude

Nadace Terezy Maxové štědře přispívá klientům v dětském domově na volnočasové aktivity a na vybavení pro tyto aktivity potřebné, vždy v rámci detailně zpracovaných

projektů. Pořádá také pro děti, které se rozhodují, jaký obor by chtěly studovat, exkurze do různých podniků a firem. Z výpovědí respondentů vyplývá, že tuto skutečnost vědí, ale berou to jako samozřejmost. Marie 17 let uvádí: „*Jezdíme o prázdninách na výjezdy, třeba každý rok na Mácháč, ale to je normální, spolužáci jezdí také na dovolenou.*“ Maruška 18. let. „*Na začátku prázdnin jezdíme na Mácháč, tam chodíme na výlety a koupat se, tety nám něco říkají o tom kraji, žil tam spisovatel Mácha. Je tam hrad Bezděz, tak nějaké pověsti nám taky vyprávějí. O prázdninách potom ty, co nemůžou jet domů, posílá děcák na tábory a na konci prázdnin jezdíme ještě někam, třeba znova na Mácháč, ale ne do kempu, nebo jsme byli v Harrachově, pak taky v Peci. Vybavení na tábor máme dost, každý má svůj spacák a batoh, ale to mají přece všichni.*“ V září jezdí děti v rámci environmentální výchovy pravidelně každý rok na Jičínskou boudu v Krkonoších. Podnikají tu různé turistické výlety, na kterých se učí poznávat stromy, rostliny, jednotlivé hory i zvířata, ale i správnému chování v přírodě. Každý rok jsou pro ně připraveny besedy s pracovníky správy KRNAP, pokaždé na jiné téma. Darina 25 let k tomu říká: „*Na Jičínskou jsem jezdila vždycky moc ráda, byla to fuška, než jsme tam vylezli, ale pak to bylo moc fajn, upekli jsme si buřty, šli jsme i na východ slunce na Sněžku, tam jsem se trochu bála, jít v noci na túru.*“ Daniela 25 let k tomu dodává: „*Výjezdy jsem měla ráda, jenom na tábor se mi moc nechtělo, ale chápu, že i tety si musí někdy vybrat dovolenou. Když jsme byli na výjezdu s tetami, bylo to, jako když jedete na rodinnou dovolenou, jenom děti tam bylo víc. Ráda jsem jezdila na Jičínskou, většinou se mi nejdřív nechtělo, když jsem si představila tu cestu tam, ale pak jsem byla ráda, že tam jsme.*“ Dětský domov disponuje pěknou zahradou, kde se mohou děti sportovně vyžít, podle svých zájmů. Před spoluprací s Nadací Terezy Maxové, bylo sportovní vybavení hrazeno z prostředků určených na provoz dětského domova, v současné době část vybavení financuje nadace. Marie 17 let, která navštěvuje sportovní lehkootletický klub ve Vrchlabí a je úspěšnou reprezentantkou v rychlochůzi, na otázku ohledně vybavení odpověděla: „*Vybavení máme, na jaké si vzpomeneme, a když nám něco chybí, nebo se to rozbije, tak tety koupí nové. Já chodím na atletiku a dostávám i oblečení.*“ Na sportovní vybavení a volnočasové aktivity byla dotazována i Michala 32 let: „*Měli jsme tak normálně vybavení, třeba míče, švihadla brusle, lyže, ale museli jsme na to dávat pozor, nové se jen tak nepořizovalo. Na výlety jsme občas jezdili, ale tak často, jako děti jezdí teď, to rozhodně ne. Byli jsme třeba v ZOO, nebo na výletě mimo Vrchlabí a taky jsme si*

chodili ve Vrchlabí opékat buřty do Měsíčního údolí, to bylo fajn." Hana 24 let: *„Já jsem sportovala ráda, chvíli jsem chodila i na základní školu se sportovním zaměřením, vybavení jsme měli, ale že by nám tety kupovaly všechno, na co jsme si ukázali, to zas ne. Většinou, když jsem chtěla něco jiného, tak jsem si to přála jako dárek, třeba od paní Paduchové (spolek žen z Pece pod Sněžkou, které podporují děti v dětském domově formou dárků k narozeninám, svátkům a Vánocům). Jednou ze zájmových činností v dětském domově je esteticko-výchovná činnost, při které se děti učí různé techniky kreslení, vyrábí dekorace pro svůj byt, nebo dárky pro sponzory. Na tyto činnosti jsou potřeba výtvarné potřeby i na ty poskytuje z části finanční prostředky nadace. Marie 17 let: „pořád něco malujeme a vyrábíme, moc se mi do toho nechce, ale pak to udělám, těch dárků vyrábíme opravdu hodně. Nakonec jsou pěkný. Malujeme většinou, co jsme viděli na výletě, co se nám tam nejvíc líbilo a tak, nebo třeba jarní a zimní obrázky. Tety je pak vystavují na hale, tam je větší na síť.“ Maruška 18 let: „Pořád malujeme, já maluju ráda, ale podle sebe, ne to, co chtějí tety, to mě moc nebaví, je to spíš pro ty malý. Dárků vyrábíme hrozně moc, ale tomu už se moc nevyhnu.“ Děti dětského domova podnikají také o víkendech spoustu jednodenních výletů v rámci projektů, které se týkají poznávání blízkého i širšího okolí, tyto projekty jsou finančně zajištěny z prostředků Nadace Terezy Maxové. Všichni dotazovaní se shodují, že výletů je velké množství a jsou velmi rozmanité. Darina 25 let. *„Na výlety jsme jezdili hodně často, když jsem byla plnoletá, tak už jsem si mohla vybrat, jestli chci jet, nebo ne. Někdy jsem šla spíš na brigádu než na výlet, ale někdy jsem jela ráda. Třeba do zoologické, nebo na nějaký zámek, taky jsme jezdili na různé výstavy, nebo do divadla, klidně i do Prahy. Marie 17 let: „Jezdíme na hodně výletů, byli jsme i ve vánoční ZOO, na zámku Sychrov a v muzeu v Turnově, tam se mi to líbilo, mohli jsme si i nasítovat vlastní české granáty a ty si pak nechat, byla tam ve sklepe výstava šperků, to bylo moc pěkný. Někdy jet nemůžu, protože mívám o víkendu závody.“ Maruška 18 let: „Na výlety jezdíme dost často, já to moc nemusím, nejsem ráda mezi lidmi. Ted', když už mi je osmnáct, tak je to lepší, protože si můžu vybrat, jestli chci jet, nebo ne. Sice nemám, kam moc jít, ale když můžu ke kamarádce, jdu radši tam. Myslím, že už jsme byli snad úplně všude. Nevím, kam bych chtěla.“ Daniela 25 let: *„Výletů bylo hodně, jezdila jsem ráda, ale když jsem pak už měla přítele a byla plnoletá, byla jsem ráda, že si můžu vybrat, jestli chci jet, nebo ne. Byli jsme na hodně místech, už ani nevím, kde všude, ale asi všude, kde to šlo.“* V rámci exkurzí navštívily děti závod**

Škoda Auto ve Vrchlábí, nemocnici v Motole, firmu Grund v Mladých Bukách, nebo například firmu Mall v Praze. Tyto exkurze pořádá pro klienty, kteří stojí před rozhodnutím, jaký obor půjdou studovat po základní škole a také pro ty, kteří již učební obor, nebo střední školu navštěvují Nadace Terezy Maxové, tak aby měli, co největší přehled o možnostech uplatnění na trhu práce. Maruška 18 let: „*Na nějakých exkurzích jsem byla, prováděli nás tam po výrobě a povídali o tom. Asi bych si žádnou takovou práci nevybrala, já stejně nemůžu dělat fyzicky namáhavou práci. Tam, kde jsme byli, tak jsme většinou dostali nějaké dárečky, jejich reklamní předměty*“ Marie 17 let: „*Byla jsem na exkurzích a nejlepší to bylo v nemocnici, až budu sestřička, tak bych tam chtěla dělat a taky tam měli moc dobré jídlo.*“ Daniela 25 let: „*Na nějaké exkurzi jsem byla, ale já jsem měla o své práci jasno, takže bych to stejně neměnila na základě nějaké exkurze.*“

DVO2: Jaké aspekty vedly respondenty k výběru daného povolání?

Kategorie č. 3: Pomoc při výběru povolání.

Kódy:

- Chtěla jsem být kosmetičkou.
- Vybrala jsem si sama.
- Věděla jsem, co chci dělat.
- Nedala jsem si do toho mluvit.
- Nevěděla jsem, co chci.
- Obor mi nařídily.
- Pomohly mi tety.

Součástí podpurných projektů Nadace Terezy Maxové je také pomoc dětem z dětského domova při výběru budoucího povolání. Tato podpora spočívá v psychologickém vyšetření se zaměřením na výběr střední školy, nebo učebního oboru. Dále je to zajištění exkurzí do různých podniků a firem, jak bylo popsáno výše. Ačkoli pracovníci dojíždějí za dětmi do dětského domova, kde s nimi individuálně pracují a věnují se jim, tak se děti při výběru povolání obracejí buď na vychovatelky, nebo se rozhodují čistě samy za sebe. Respondenti, kteří neměli podporu v pracovnících z nadace, uvádějí, že se pro pomoc obraceli na vychovatelky dětského domova, nevěděli, co vlastně chtějí v životě dělat a od

vychovatelek dostali na výběr s ohledem na jejich studijní výsledky několik návrhů, ze kterých si vybírali. Z jejich odpovědí také vyplývá, že se spíš podceňovali, ale věděli, že škola je pro jejich život důležitá.

Michala 32 let: „*No představu jsem moc neměla, vlastně jsem ani nevěděla, co bych chtěla dělat. Tety mi dávaly víc návrhů. Věděla jsem, že chci dělat školu a ne učňák. Chtěla jsem mít maturitu, to jsem věděla určitě. Nejdřív jsem si školu vybírala sama. Nakonec jsme to vybraly s tetami a s tetou ředitelkou. Byla jsem tam dost spokojená, i když to někdy bylo dost těžký.*“

Hana 24 let: „*Pomáhaly mi tety v domově, sama jsem úplně nevěděla, jaké možnosti mám. Takže mi vysvětlily, že s mými výsledky ve škole bych měla na víc, než jen na výuční list. Probíraly jsme různé možnosti a hotelová škola se mi líbila nejvíc. Tedy je pravda, že když tety říkaly, že je tam taky obor cestovní ruch, tak jsem si představovala, že budu jezdit po světě a provázet turisty.*“

Darina 25 let: „*Školu jsem si vybrala sama. Mámě bylo jedno, co budu studovat a jestli vůbec a mně se tohle povolání (zdravotní sestra) vždycky líbilo. S Dančou (sestra) jsme se shodly na stejné škole, a tak jsme dělaly přijímačky a vyšlo nám to. Přihlášku nám tenkrát podepsala babička.*“

Daniela 25 let: „*Školu jsme si se sestrou vybíraly samy, naši mámu jsme nezajímaly, ale měly jsme babičku, která nám radila, abychom studovaly. Tak jsme se domlouvaly spolu a shodly jsme se i na stejné škole. Šly jsme dělat přijímačky a ono to klaplo, každá jsme měly jiný obor, ale škola byla stejná. Do děcáku jsme přišly už přijaté na školu.*“

Z odpovědí dětí, kteří jsou podporováni nadací, je znát větší sebevědomí, jako v případě Marie 17 let: „*Zdravotní sestrou jsem chtěla být od první třídy. Byla jsem na vyšetření v pedagogicko-psychologické poradně a tam mi doporučili obor pekařka, nebo cukrářka. Já jsem ale chtěla být sestřička, a tak jsem se snažila mít co nejlepší známky. Tahle škola je nová a nebyl o ní největší zájem, a tak jsem se tam dostala.*“

A také lhostejnost, jako u Marušky 18 let: „*S výběrem mi pomáhaly tety v domově, ale pořád mám pocit, že mi obor spíš nařídily. Já chtěla být kosmetičkou. Proto mě také asi učení nebaví a špatně ho zvládám. Prospěch mám sice průměrný, ale dá mi to dost práce, protože se do toho musím nutit. Brzy budu dělat závěrečné zkoušky a nejsem si jistá, že je zvládnu.*“

DVO3: Jak jsou respondenti, opouštějící dětský domov, připraveni na běžný život?

Kategorie č. 4: Příprava na běžný život mimo ústavní zařízení.

Kódy:

- Brigády.
- Nakupování.
- Placení složenek.
- Na všechno mě připravily tety.
- Bojím se toho.
- Pomůže mi táta.
- Učila nás babička.
- Nemám pocit, že bych nebyla připravená.

Další z oblastí pomoci Nadace Terezy Maxové je příprava dětí, které se chystají opustit dětský domov, na běžný život mimo ústavní zařízení. Z odpovědí dětí, které domov již opustily, nebo opouštět budou, se ale dozvídáme, že je na běžný život a podle jejich názoru dobře, připravily vychovatelky dětského domova, jak vidíme v odpovědi Michaly 32 let: *„To mě naučily tety a taky jsem byla poslední rok v domově na dohodu, všechno jsem si platila ze sociálních dávek, naučila jsem se dělat si kupačky na jízdné do školy, na jídlo, na drogerii. To mi hodně pomohlo, když jsem odešla z děčáku, tak už jsem to dělala automaticky.“* A také u Hany 24 let: *„Mě se vším pomáhaly tety. Někdy mi poradila mamka, ale spíš jsem pak radila já jí. Ale tety v domově mě naučily asi všechno, co jsem potřebovala. Uměla jsem nakupovat, věděla jsem, co potřebuju, aby mi nic základního nechybělo a abych zas něčeho jiného neměla zbytečně moc. Taky mi vysvětlovaly, co je důležité nezapomenout zaplatit včas a co může chvíli počkat. Chodila jsem na brigády. Chtěla jsem si taky občas koupit něco pro sebe, co by bylo jenom moje. Dlouhodobou brigádu jsem měla díky praxi, kterou jsme měli ve škole povinně. A občasně, krátkodobé brigády jsem si většinou domluvila přes kamarádky, nebo sama. Od osmnácti let jsem jezdila na víkendy k příteli, který je starší, měl své bydlení a tam jsem to všechno vyzkoušela v praxi.“* Stejně tak odpovídá Daniela 25 let: *„Všechno mě učily tety a taky babička, hodně jsem toho znala od ní. Když jsme k ní jezdily na víkend, nebo na prázdniny, tak jsme jí obstarávaly domácnost, to obnášelo nákupy, vaření i placení*

složenek, tak aby se na něco nezapomnělo a všechno bylo včas.“ Děti také spoléhaly na sebe, jak vypovídá Darina 25 let: *„Po odchodu z DD jsem se do běžného života začlenila, dle mého názoru dobře. Nepřijde mi, že bych měla s něčím problémy, co se týče placení složenek, nákupů a dalších běžných věcí. Na brigády jsem chodila od 18 let a některé mi pomohla sehnat babička, vychovatelky a některé kamarádky. Chtěla jsem si vydělávat vlastní peníze. Ne mít jen ty, které dostanu od státu. Na odchod z DD jsem se připravovala od 15 let a to tak, že jsem si opatřovala výbavu do bytu. Dále mě hodně pomohly vychovatelky, babička a to tak, že mi dávaly zpětnou vazbu na mé chování a rady, jak mé chování zlepšit. Dále také tím, že jsem u babičky viděla, co vše se musí platit (složenky).“* Stejně tak i děti, které opouští dětský domov v současné, nebo nejbližší době se otázkami zařazení do běžného života obrací na vychovatelky, nebo spoléhají na rodinu, jako Marie 17 let: *„V děcáku dělám, co mi tety říknou, zařizovat nic nemusím, ani nakupovat. Kupuju si jenom, co chci pro sebe a na co mám chuť. Když jsem doma, chodím nakupovat s mamkou. Až budu bydlet s tátou, tak mi se vším pomůže on.“* Také jsou patrné obavy a nejistota, jako v odpovědi Marušky 18 let: *„Na běžný život nejsem úplně připravená. Co mě napadlo, že budu někdy muset řešit, na to jsem se ptala tet. Především v poslední době, kdy se blíží můj odchod z dětského domova, dál jsem se zajímala u známých. Tety v domově mi nabídly, že když si nebudu vědět rady, ať se na ně kdykoliv obrátím. Z odchodu do samostatného života mám částečně strach, především z vyřizování různých úředních záležitostí a částečně se těším na svobodu.“*

Kategorie č. 5: Hledání bydlení.

Kódy:

- Šla jsem bydlet k příteli.
- Budu bydlet s otcem.
- Postarala jsem se sama.
- Obrátím se na sociálku.

Nadace Terezy Maxové podporuje projekty, které zajišťují dětem opouštějící v plnoletosti dětský domov, v začátku jejich samostatného života bydlení. Jsou to například domy na půl cesty, nebo azylové domy. To jsou ale řešení krátkodobá a děti se s nimi většinou nechtějí spokojit, protože mají vidinu trvalého „svého“ bydlení. Ačkoliv se vedení domova, nadace i vychovatelky snaží, co nejvíc v této oblasti pomáhat, ne vždy

se to daří. Sociálních a startovacích bytů je nedostatek a na děti z dětských domovů se zapomíná, preferovány bývají rodiny s dětmi, které se ocitly v tíživé situaci. Ve chvíli, kdy se plnoleté dítě nemůže, nebo nechce z různých důvodů vrátit k původní rodině, má jen velmi omezené možnosti, jak sehnat bydlení a neskončit na ulici, většina z dotazovaných potvrdila, že nehledali krátkodobé řešení bytové situace, ale nastěhovali se ke svému příteli, který už měl bydlení zajištěné – Michala 32 let: *„Bydlení jsem shánět nemusela, šla jsem bydlet ke svému příteli.“* Hana 24 let: *„Bydlení jsem shánět nepotřebovala, stěhovala jsem se ke svému příteli. Přítel měl vybavený byt, ale já měla svoji výbavu z děčáku, to co jsem si přála k vánocům a narozeninám. Takže většinou vybavení do kuchyně, jako talíře, příbory, hrnce, rychlovarnou konvici. Nějaké ručníky, osušky, povlečení, to jsem dostala od děčáku a taky peníze, asi patnáct tisíc.“*

“Daniela 25 let: „Přítel už měl byt, stěhovala jsem se k němu. Spolu jsme si ho zařizovali, už když jsem studovala, takže je podle našich společných představ.“ Raději, než aby přijala krátkodobé řešení bytové situace si Darina 25 let, vyhledala bydlení zcela sama a nikomu nic neřekla, dokud neměla všechno jisté: *„Bydlení jsem si sehnala sama, chtěla jsem si dokázat, že to zvládnu sama, a proto jsem nikomu neřekla o pomoc, protože v reálném životě se musí člověk spoléhat jen sám na sebe. Takže jsem vychovatelkám skutečnost, že jsem si našla bydlení, oznámila až, když jsem to měla jisté. Nyní bydlím ve služebním bytě, který jsem získala od nemocnice po vlastní žádosti,“* Děti, které budou dětský domov teprve opouštět, odpovídaly v závislosti na své rodinné situaci. Marie 17 let: *„To ještě úplně nevím, asi bych požádala o pomoc paní sociální, nebo tety, nebo tetu ředitelku. Ale já budu asi bydlet s tatínkem. Za rok ho pustí, mám ho moc ráda a on mě taky a psal mi, že by se mnou chtěl bydlet. S ním to bude lepší, než s mamkou a on všechno zařídí.“* Velké obavy z budoucnosti má Maruška 18 let, která je bez rodinného zázemí: *„Po skončení učňáku bych chtěla využít nabídku OSPOD na možnost sociálního bydlení. Chtěla jsem před nějakou dobou odjet po škole do Anglie, kde žije a studuje moje kamarádka, ale ta se mnou znenadání přerušila veškerý styk, takže tento plán padl.“*

Kategorie č. 6: Hledání práce a uplatnění na trhu práce

Kódy:

- Inzeráty.
- Internet.
- Pomoc nadace.
- Požádám o pomoc vychovatelky.
- Práci jsem si našla sama.
- Živí mě přítel a občasná brigády.

Hledání práce, která odpovídá stupni vzdělání a dokáže mladého člověka uživit a zaplatit mu bydlení, je vrcholem celého snažení vychovatelů i pracovníků nadace. K tomu směřují veškeré podpůrné projekty, které začínají doučováním na základní škole, proto aby došlo ke zlepšení známek. Pokračují přes vhodný výběr studijního oboru, podporu ve studiu a zároveň i v možnosti širokého volnočasového vyžití a rozšíření všeobecného rozhledu. Tam, kde má mladý dostudovaný člověk z fungující rodiny dostatek času na výběr povolání a možnost zkoušení různých pracovních pozic, tam potřebuje dítě, které opouští dětský domov a nemá podporu rodiny, ve velmi krátkém čase získat stálé pracovní místo. Samozřejmě, že si může zajišťovat práci dostatečně dlouhou dobu před opuštěním dětského domova, ale je tady riziko, že například nesloží v příslibeném termínu zkoušky a nebude mít výuční list, nebo dokončenou střední školu a budoucí zaměstnavatel nechá příslibené místo jinému uchazeči. Na otázku, jak si respondenti hledali práci, nebo jestli jim někdo pomáhal, odpovídali následovně: Michala 32 let: *Ale mě tenkrát pomáhala se sháněním práce nějaká nadace, myslím, že se jmenovala „Můj život“, ale nejsem si jistá. Sehnali mi práci ošetrovatelky v nemocnici.*“ Hana 24 let: *„Horší to bylo s prací. Hned po škole jsem trvalou práci nesehnala, ale díky kamarádce jsem sehnala brigádu. Po nějakém čase jsem si na internetu vyhledala volná místa, absolvovala jsem několik pohovorů a práci jsem konečně získala.*“ Darina 25 let: *„Bydlení a práci jsem si sehnala sama, chtěla jsem si dokázat, že to zvládnou sama, a proto jsem nikomu neřekla o pomoc, protože v reálném životě se musí člověk spoléhat jen sám na sebe. Takže jsem vychovatelkám skutečnost, že jsem si našla práci i bydlení, oznámila až, když jsem to měla jisté. Začala jsem dále studovat specializaci k mé profesi, jelikož mám pracovní smlouvu na dobu neurčitou a skvělý kolektiv, tak se nechystám zamětnání, v nejbližší době,*

změnit.“ Daniela 25 let: „Já v současné době ještě studuju magisterský obor na Univerzitě Pardubice, jsem těhotná, takže mě spíš živí přítel, chodívám na občasně brigády, ale to už teď v pokročilém stadiu těhotenství taky moc nejde a pobírám příspěvky od státu. Mým nejbližším cílem je dostudovat vysokou školu před porodem, po mateřské si myslím, že práci se svým vzděláním najdu bez problémů.“ Poněkud naivní představu o hledání práce má Marie 17 let: „Chtěla bych studovat vysokou školu a stát se primářkou. Ale jestli se to povede, to se ukáže až časem, podle toho, jak budu zvládat studium. Jsem v prvním ročníku a známky zatím nemám nejlepší. Byli jsme na exkurzi v Praze, v nemocnici Motol a tam se mi to všechno moc líbilo, a kdybych se nedostala na vysokou školu, chtěla bych pracovat v téhle nemocnici.“ Opět velké obavy vyjadřuje odpověď Marušky 18 let: „Práci zatím nemůžu najít, i když jsem už hledala. Jsem omezená zdravotním stavem a nemůžu dělat fyzicky náročnou práci. Uvažovala jsem i o dalším studiu, protože jsem si vědoma toho, že maturita je základ pro sehnání kvalitního zaměstnání. Ale pokud budu bydlet sama, vím, že to nezvládnou a v děcáku už dál zůstat nechci. Prostředí a děti v domově mi nevyhovují, připadá mi depresivní, necítím se tu dobře. Ohledně hledání práce mě napadlo, že bych o pomoc požádala tety v domově.“

DVO4: Na koho se obrací (budou obracet) respondenti o pomoc po opuštění dětského domova?

Kategorie č. 7: Možnost požádat o radu při problémech v životě po odchodu z dětského domova.

Kódy:

- Tety z domova.
- Mám staršího přítele.
- Kolegyně z práce.
- Babička mi dobře poradí.
- Tatka.
- Kamarádi.
- Internet.

Důležitým faktorem v začátcích samostatného života je možnost, mít se na koho obrátit o radu, když přijde nějaký problém, nebo nečekaná situace. Je potřeba se zorientovat v tom, na jakou instituci se obrátit, kde správně řešit stávající problém, nenechat věci nevyřešené, aby se časem nevrátily mnohonásobně horší. Mladí lidé, kteří opouští dětský domov, by měli mít pocit jistoty, že za sebou mají oporu, kterou mohou v tíživých situacích požádat o pomoc. Michala 32 let: *„Naštěstí jsem nikdy neměla velký problém, ale většinou jsem se o radu obracela na starší kamarády a známé, nenapadlo mě chodit za tetami do děčáku, nebo tak. Některé věci jsem dohledala na internetu.“* Hana 24 let: *„Já mám staršího přítele, ten mi vždycky dobře poradil a věděl si rady, nebo jsem psala oblíbené tetě z děčáku, to třeba, když jsem potřebovala vědět, jak najít zubaře a tak.“* Darina 25 let: *„Docela hodně důležitých věcí jsem se dozvěděla ve škole, jako kam se obracet, když vás třeba někdo podvede. Hlavně vím, že nesmím nic jen tak hodit za hlavu a musím komunikovat, ne dělat mrtvýho brouka. To mi poradily kolegyně z práce.“* Daniela 25 let: *„Já si vím docela dobře rady sama a pak mám babičku. Taký můj přítel se v těchhle věcech vyzná. Hodně věcí se dá dohledat na internetu.“* Marie 17 let: *„Tatka si určitě bude vědět rady a poradí mi, a kdyby nevěděl, tak bych šla asi za paní sociální, nebo za tetami do děčáku. Mamka by mi asi pořádně poradit neuměla.“* Maruška 18 let: *„Tety v domově mi nabídly, že když si nebudu vědět rady, ať se na ně kdykoliv obrátím.“*

Možná, že by mi poradili kamarádi, nebo bych zkusila sociálku, ale nejspíš bych se přišla poradit k tetám a tetě ředitelce.“

DVO5: Jak ovlivňuje respondenty v pracovním životě skutečnost, že přišli do pracovního kolektivu z dětského domova?

Kategorie č. 8: Pobyt v ústavním zařízení jako stigma pro laickou veřejnost.

Kódy:

- Dlouho jsem mlčela.
- Měla jsem strach to říct.
- Neměli s tím problém.
- Nevím, jestli to řeknu.
- Vzali to normálně.
- Nenapadlo mě jim to neříct.
- Budu se bát, aby se to nedozvěděli.

Pobyt v dětském domově je svým způsobem stigmatizující záležitostí. Veřejnost má tendenci dávat dohromady pojmy „dětský domov, dětský domov se školou, výchovný ústav“. Někteří lidé se k tomu staví odmítavě, někteří shovívavě, ale se zvědavostí, někteří mají potřebu na tuto skutečnost poukazovat. Pokud se klient dětského domova chce zařadit bez problémů do pracovního kolektivu, musí zvážit, jestli svým kolegům prozradí, že je z dětského domova. Je zde vysoká pravděpodobnost, že se tato skutečnost stejně časem ukáže. Oproti předpokladům se respondenti neshledali s odmítavými reakcemi, i když někteří z nich nějakou dobu váhali, než tuto informaci kolegům podali. Michala 32 let: *„Myslím, že jim bylo celkem jedno, jestli jsem z děčáku. Důležitý pro ně bylo, jestli chci pracovat a jak pracuji. Jsem v té práci celou dobu, co jsem odešla z dětského domova, dělám ošetřovatelku.“* Darina 25 let: *„V zaměstnání jsem všem řekla, že jsem z DD hned, jak jsem nastoupila, nepřišlo mi to nějak divné jim to neříct a nikdo s tím problém neměl, naopak to všichni vzali dobře. Myslím, že vztahy s kolegy máme velmi dobré, lepší kolektiv jsem si nemohla přát. Kolegyně jsou velmi přátelské, vstřícné a ochotné s čímkoli pomoci.“* Hana 24 let: *„Do kolektivu jsem zapadla dost rychle, kolegyně byly pohodové, tak to nebyl žádný problém. Připomínala jsem si, že mi tety v děčáku říkaly, abych se hodně usmívala. To, že jsem přišla z dětského domova, jsem jim*

řekla až po nějaké době. Přijaly to v klidu, nikdo s tím neměl problém. Dokonce říkaly, že kdybych jim to neřekla, tak by je to ani nenapadlo.“ Daniela 25 let: Na brigádách to nikomu neříkám, ve škole to spolužáci vědí, ale ne že bych si první den stoupla a všem to vysypala. Je to blbý, ale trochu jsem se styděla. Spíš to bylo tak, že jsem se občas podřekla. Nesetkala jsem se s vyloženě negativním přístupem. Spíš to byla zvědavost a údiv, že holka z děčáku studuje vysokou školu. Na otázku, jak to vidí do budoucnosti, odpovídá Marie 17 let: „To bych jim nejdřív neříkala. Třeba až po nějaké době, až bych poznala, jací jsou, jakou mají povahu. Aby se mi kvůli tomu třeba neposmívali.“ S velkými obavami na stejnou otázku odpověděla Maruška 18 let: „To bych radši nikomu neříkala. Mám strach, že by na mě byli zlí, posmívali se mi a dělali naschvály.“

5.5. Interpretace výsledků

Stanoveným výzkumným cílem bylo zjistit, zda jsou děti, které opouštějí dětský domov a jsou plně podporovány snahou neziskových a dobrovolných organizací, lépe připraveny na vstup do běžného života, především v oblasti hledání práce, bydlení a sociálních dovednostech než děti, které do této pomoci zahrnuty nebyly. V této kapitole je na základě dílčích výzkumných otázek vyhodnoceno empirické šetření ve vztahu k hlavní výzkumné otázce.

DVO1: Uvědomují si respondenti zařazení do podpůrných nadačních projektů nadstandardní péči a finanční zabezpečení jejich potřeb?

V úvodu rozhovoru byla respondentům položena základní otázka, jestli vědí, co pro ně znamená, zařazení do podpůrných projektů Nadace Terezy Maxové. Překvapivě byly odpovědi negativní. Dotazovaní tvrdili, že neví, nebo že je tato skutečnost nezajímá, někteří odpovídali, že se jim žádné podpory nedostává. Respondenti byli v průběhu rozhovoru dotazováni na sycení svých hmotných potřeb. Z odpovědí vyplývá, že hmotné potřeby klientů dětského domova jsou plně, ve spoustě případů nadstandardně syceny, ale dotazovaní plnění potřeb považují za naprosto normální a běžné. Ačkoliv by ve své rodině nikdy ani zčásti, takového zabezpečení nedosáhli, v dětském domově jsou to pro ně běžné věci a v některých případech je i sami vyžadují. Pro dokreslení uveďme odpověď Marie 17 let: „Mamka by na to neměla, když nepracuje, ale děčák mi to dát musí.“ V odpovědích respondentů můžeme pozorovat, že tyto názory přejímají od svých

rodičů, kde tráví víkendy, nebo část prázdnin a také ze strany pracovníků neziskových organizací, kteří se s nimi setkávají v rámci workshopů a různých vzdělávacích akcí. Jak uvedla Maruška 18 let: „Říkali, že jsme znevýhodněné děti, máme těžký osud a je povinnost státu se o nás postarat ve všech směrech, jak nejlíp to jde a poskytnout nám to nejlepší, protože nemůžeme žít se svými rodinami.“ Závěrem k této dílčí otázce lze konstatovat, že pokud bude dětem z dětských domovů vštěpována idea, že jsou znevýhodněné a je povinností všech okolo jim pomáhat a poskytovat veškerou hmotnou podporu a finanční prostředky, ponесou si toto smýšlení sebou dál do běžného života, kde se jim takové vyžadování podpory brzy vymstí.

DVO2: Jaké aspekty vedly děti k výběru daného povolání?

Výběr budoucího povolání a zvládnutí studia vedoucího k možnosti výkonu vybraného povolání, jsou základní cíle, ke kterým, mimo jiného směřuje výchova v dětském domově. Jedním z aspektů podpory nadačních projektů, je i správný výběr povolání. Z odpovědí respondentů můžeme vypožorovat, že není rozdíl mezi respondenty, kteří byli zahrnuti do podpůrných projektů a těmi, kteří v projektech nadace zahrnuti ještě nebyli, ve velké většině uvádějí, že výběr povolání řešili s kmenovými vychovatelkami, potažmo vedením domova, nebo si své budoucí povolání vybrali sami. S výběrem a pomocí od personálu dětského domova, byli spokojeni, a pokud je to v možnostech nabídky na trhu práce, tak ve zvolených oborech také pracují. Žádný z respondentů neodpověděl, že by se obracel o pomoc na pracovníky nadace. Tato skutečnost vyplývá z toho, že pracovníci dětského domova, jsou s dětmi v každodenním styku a velmi dobře znají jejich zájmy a schopnosti. Stejně tak vědí, jaké možnosti mají děti ohledně studijních výsledků, a to i v závislosti na jejich morálně volních vlastnostech. K tak dobrým výsledkům v oblasti výběru povolání lze dojít právě pouze dlouhodobým pozorováním a každodenní prací s dětmi v různých oblastech zájmových činností a přípravy na vyučování. Pouze jedna respondentka má pocit, že ji vychovatelky vybraly obor, který se jí nelíbí, a nedovolily jí jít studovat obor, který si ona sama vybrala. Z dokreslujícího rozhovoru s vedoucí vychovatelkou zařízení vyplývá, že tato respondentka neměla studijní předpoklady, pro jí vybrané studium a také žádné hlubší morálně volní vlastnosti, které by ji nutily, se přemoci při prvním neúspěchu a překážky ve studiu, které bylo evidentně nad její možnosti, překonat.

DVO3: Jak jsou respondenti, opouštějící dětský domov, připraveni na běžný život?

Pokud se podaří dítě z dětského domova během jeho pobytu v ústavním zařízení vybavit dovednostmi, které mu umožní plynulý vstup do běžného života, je to považováno za úspěch. Do zvládání běžných situací řadíme veškeré situace, které mohou v životě nastat, a to od hledání bydlení a zaměstnání, až po placení energií, zvládání domácích prací, nakupování a dobře fungující domácnosti. Z odpovědí respondentů v kategorii zvládání běžného života vyplývá, že byli dobře vybaveni dovednostmi od vychovatelek z dětského domova, a to až do té míry, že dokázali poradit i svým rodičům. Jedna respondentka spoléhá na pomoc otce a příliš se nechce zapojovat do aktivit ohledně vedení domácnosti v dětském domově, druhá respondentka má obavy z toho, že není dobře připravená na samostatný život, tyto aktivity ji v rámci zájmových činností v dětském domově také příliš nezajímaly a snažila se jim spíš vyhnout. V současné době, těsně před odchodem ze zařízení, se ještě vše snaží na poslední chvíli dohnat. Žádná z respondentek neodpověděla, že by nabyla tyto dovednosti v souvislosti se snahou pracovníků nadace. V kategorii hledání bydlení odpovídaly respondentky většinou, že šly bydlet ke svému příteli, který už bydlení měl a se kterým po čase založily rodinu. Jedna respondentka si našla bydlení zcela sama, bez pomoci kohokoliv, a to v návaznosti na své zaměstnání, jedna respondentka spoléhá na pomoc otce a jedna se rozhoduje, že požádá o pomoc OSPOD. Žádná nemá v úmyslu obracet se na pracovníky nadace. Ani jedna se nevrátila, nebo nemá v úmyslu se vrátit ke své původní rodině. Kategorie hledání zaměstnání nabídla pestřejší odpovědi, zajímavá byla odpověď Michaly 32 let, která opustila dětský domov několik let před tím, než byla navázaná spolupráce s Nadací Terezy Maxové, a přitom odpovídá, že jí práci zajistila nadace, jejíž název si už přesně nepamatuje. V tomto zaměstnání setrvává celou dobu. Všechny respondentky si plně uvědomují, že kvalitní zaměstnání je základ řádného života. Zaměstnání si našly buď samy, pomocí inzerátů, nabídek na internetu, nebo se chtějí o pomoc obrátit na vychovatelky dětského domova. Jedna respondentka dokončuje vysokoškolské studium a vzhledem k této skutečnosti nemá obavy, že by nesehnala zaměstnání. Žádná z nich neodpověděla, že požádá o pomoc pracovníky nadace.

DVO4: Na koho se obrací (budou obracet) respondenti o pomoc po opuštění dětského domova?

Každému se někdy stane, že udělá chybu, v jeho životě nastane tzv. špatné období, nedaří se v zaměstnání, nebo ve vztazích. Někdy přijdou problémy s výchovou dětí, zhoršení zdravotního stavu a podobně. V takových chvílích nachází děti z fungujících rodin podporu a pomoc ve svých rodinách. O dost těžší jsou tyto kritické momenty pro děti z dětských domovů. V jejich případě, i když se obrátí o pomoc ke své biologické rodině, tak se jim jí většinou nedostane. I v takových chvílích mají možnost požádat o pomoc pracovníky Nadace. Z odpovědí respondentů je však jasné, že hodně spoléhají na sebe a své přátele. Dále by se obraceli a někteří i obracejí na vychovatelky z dětského domova, věří, že jim pomohou jejich partneři. Odpovědi na své problémy ve velké míře hledají na internetu a u členů rodiny, kteří mají životní zkušenosti (babička). Jedna respondentka uvedla, že dostala dobrou radu od kolegyně v práci. Respondentka, která je těsně před odchodem z dětského domova uvádí, že zná možnosti, na koho se obrátit v případě, že bude pomoc potřebovat, ale s největší pravděpodobností by šla za vychovatelkami, nebo ředitelkou dětského domova. Všichni dotazovaní, kteří jsou, nebo byli zařazeni do projektů Nadace Terezy Maxové, vědí, že mají možnost i po odchodu z dětského domova požádat o pomoc pracovníky nadace, ale žádný z nich nepočítá s tím, že by tuto možnost využil. Tato skutečnost vyplývá opět z toho, že pracovníky nadace vídají nárazově na pár hodin a nemají chuť se jim svěřovat se svými těžkostmi. Zatímco prostředí internetu, kde hledají rady je anonymní, jejich partneři jsou pro ně těmi nejbližšími a s vychovatelkami a vedením dětského domova prožili relativně dlouhý kus života, většinou ve svém nejcitlivějším období a za tu dobu pochopili, že se jim tady vždy dostalo pomoci a dobrých rad k jejich prospěchu, proto by tuto možnost využili i v budoucnosti, kdyby to bylo potřeba.

DVO5: Jak ovlivňuje respondenty v pracovním životě skutečnost, že přišli do pracovního kolektivu z dětského domova?

Tato dílčí výzkumná otázka byla položena se záměrem dokreslit uplatnění dětí z dětského domova v pracovním životě. Z minulosti známe dost případů, kdy byli zaměstnanci na různých pracovních pozicích stigmatizováni tím, že jsou z dětského domova. Nezřídka byli šikanováni, bylo na ně poukazováno v souvislosti, kdy se např. na pracovišti začaly ztrácet osobní věci pracovníků, museli často měnit zaměstnání. Všichni námi oslovení respondenti, kteří opustili dětský domov a účastní se pracovního procesu, shodně odpovídají, že neměli na pracovišti nikdy problém s tím, že jsou z dětského domova. Někteří z nich to řekli spolupracovníkům okamžitě, aby měli tak zvané „čistý stůl“, jiní s tím počkali, až po nějaké době, kdy poznali povahy svých spolupracovníků. Respondentky, které se na odchod chystají, mají strach z toho, jak budou jejich budoucí kolegové reagovat na tuto skutečnost. Jedna z nich předpokládá, že to kolegům oznámí až po nějaké době, druhá má tak velké obavy ze šikany a zloby, že nikdy nechce prozradit, že žila v dětském domově. Ačkoliv tato dílčí výzkumná otázka zdánlivě nesouvisí s celým výzkumem, který je zaměřen na podporu projektů Nadace Terezy Maxové klientům dětského domova, má souvislost velmi úzkou. Z odpovědí respondentů je jasné, že povědomí společnosti se oproti minulosti posunulo a děti z dětských domovů už nejsou zařazovány s nálepkou zlodějů, násilníků a všeobecně lidí, na které „je potřeba dát si pozor“. Tereza Maxová je osobnost mediálně velice známá. Média mají nad povědomím lidí velkou moc. Dochází k tomu, že mediální kampaň, která je Nadaci Terezy Maxové a její pomoci dětem z dětských domovů věnována, dokázala posunout kladným směrem i smýšlení části společnosti o dětech z dětských domovů.

HVO: Děti zařazené do podpůrných nadačních projektů se snáze zapojí do běžného života než děti, kterým tato podpora nebyla poskytnuta?

Z rozboru dílčích výzkumných otázek, které vedou k zodpovězení hlavní výzkumné otázky, vyplývá, že děti zařazené do podpůrných nadačních programů mají šanci se snáze zapojit do běžného života po odchodu z dětského domova, protože jim je nabízeno široké spektrum možností, finanční podpory, zajištění všeobecně vzdělávacích i volnočasových aktivit. Mají možnost požádat pracovníky nadace o pomoc i po odchodu z dětského domova, ale těchto možností nevyužívají. Při porovnání odpovědí respondentů zařazených do podpůrných projektů a těch, kteří opustili dětský domov před zahájením spolupráce s Nadací Terezy Maxové, docházíme k závěru, že obě skupiny respondentů se obracely o pomoc většinou na vychovatelky dětského domova. V pracovním i soukromém životě využívají zkušeností a dovedností, které se naučili v dětském domově, nebo získali od svých partnerů a přátel. O radu se obrací opět buď ke svým přátelům, partnerům, nebo vyhledávají pomoc na internetu. Respondenti, kteří budou dětský domov v nejbližší době opouštět, také nemají v úmyslu se obracet na pracovníky nadace, nýbrž na vychovatelky a vedení dětského domova, nebo na přátele a známé. Pozitivní informací je, že děti z obou skupin se zařadily do profesního, společenského i rodinného života bez větších potíží a daří se jim. Pokud by dokázaly beze zbytku využít potencionálu, který jim nabízí aktivity projektů Nadace Terezy Maxové přímo na ně zaměřené a odpovídající věkové skupině, mohl by být jejich vstup do života ještě hladší, ale to je už jen dohad.

5.6. Praktický přínos práce

Pomoc dětem v dětských domovech se zakládá na myšlence uspokojit veškeré potřeby dětí, tak aby se co nejvíc smazaly rozdíly mezi dítětem žijícím v ústavním zařízení a dítětem, které žije v běžné fungující rodině. Zásluhou činnosti různých neziskových organizací, které představují život v dětských domovech v médiích, jako jsou televize, internet, tisk a rozhlas, je veřejnost v posledních letech daleko víc informována. Zakladatelkou Nadace Terezy Maxové je světově uznávaná modelka, což hraje pro veřejnost velkou roli. Díky různým kampaním ohledně pomoci dětským domovům se našlo velké množství sponzorů, kteří poskytují nemalé finanční prostředky i materiální pomoc. Z fondů Nadace Terezy Maxové jsou pak tyto prostředky rozdělovány do jednotlivých dětských domovů, se kterými nadace spolupracuje. Z výzkumu práce vyplývá, že děti z dětského domova jsou paradoxně veškerou pomocí přesyceni, vše berou jako samozřejmost, někdy jako povinnost státu, který se o ně stará. Paradoxně jsou děti z dětského domova v oblasti materiálního a finančního zabezpečení „rozmazlení“. Proto jsou v diplomové práci navržena tato opatření pro zkvalitnění a prohloubení pomoci klientům.

Na úrovni Nadace Terezy Maxové:

Zvýšit počet pracovníků, kteří budou za dětmi pravidelně dojíždět, věnují jim svůj čas, budou s nimi hovořit o jejich problémech, radostech, přáních i všedním životě, tak aby dokázali časem navázat důvěrný vztah. Obzvláště pro děti, které nemají rodinné zázemí, kam by odjížděly na prázdniny a na víkendy by to byla pomoc v jiné než materiální rovině. Zvážit možnost pořádat pro děti jedno i několikadenní výlety, nebo víkendové pobyty v rekreačním duchu, kde by mohly být navázány jiné, než zcela formální vztahy mezi pracovníky nadace a dětmi z dětského domova. Pokud by se jednalo o neměnný tým, je předpoklad, že dojde k nastolení důvěry a v budoucnu by se děti, které se dostanou do nestandardní životní situace, obracely pro pomoc i na pracovníky nadace, čímž by se jim rozšířily okruhy možné pomoci. Dalším krokem by mohlo být snížení objemu finanční a materiální pomoci, tak aby se snížila míra přesycenosti u dětí a nastolila se rovnováha, mezi skutečnými potřebami a uspokojováním těchto potřeb.

Na úrovni dětského domova:

Možnost diferenciacce mezi rozdělováním darů z nadace. Ne všem stejně, ale podle chování a toho, jak si pomoci váží a jak s ní zachází. Větší pravomoci při rozhodování, jestli nabízenou pomoc přijmout, nebo ne. Možnost poskytnout podporu jen těm, dětem v zařízení, které to, že něco dostávají, nepovažují za samozřejmost. Možnost podmínění poskytnutí části finanční podpory, například zajištěním brigády a plněním povinností z ní vyplývajících.

Závěr

Pro každého mladého člověka je vstup do samostatného života velkým krokem do neznáma. Děti z běžných rodin mají ale za zády milující rodinu, která je jim vždy k dispozici s radou, nebo pomocí. Pokud se stane něco závažného, mladý člověk přijde o práci, nebo o bydlení, má se vždy kam vrátit. Odlišná situace je u mladých lidí, kteří opouštějí dětský domov a ve velké většině se nevracejí ke své rodině. Pokud se k ní vrátí, není tato rodina natolik funkční, aby dokázala podat v kritických situacích pomocnou ruku. Částečně nahradit v tomto směru špatně fungující rodinu se rozhodli pracovníci Nadace Terezy Maxové a obecně prospěšné společnosti Nadání a dovednosti. V rámci svých podpůrných projektů, zaměřených na jednotlivé věkové kategorie se snaží otevřít mladým lidem z dětských domovů, co nejširší obzory, aby pro ně jednou vstup do běžného života byl co nejjednodušší. Tato pomoc začíná už u kariérního poradenství, přes výběr nejvhodnější střední školy, dále pak v podpoře při studiu, financování autoškoly, která je považována v současné době za základní sociální dovednost, finanční gramotnost až po financování volnočasových aktivit s důrazem na co největší rozmanitost, tak aby děti vstřebaly nenásilnou cestou všeobecné znalosti a smysluplně využili volný čas.

Na příkladu dětí dětského domova, ve kterém byl prováděn výzkum diplomové práce, můžeme pozorovat, kolik práce, úsilí a finančních prostředků je věnováno splnění výše jmenovaných úkolů. A to z toho důvodu, aby si vybraly budoucí povolání podle svých zálib. Děti, které navštěvují základní školu, absolvují psychologické vyšetření, tak aby bylo možno rozkrýt, k čemu mají největší talent a jaké povolání by je v budoucnosti nejvíc uspokojovalo, samozřejmě s ohledem na jejich školní dovednosti a možnosti. Středoškoláci a učňové, kteří se na budoucí povolání připravují, mají příležitosti, jaké jejich vrstevníci z běžných rodin nemají. Další finanční prostředky uvolňuje nadace i pro prázdninové pobyty, různé jednodenní výlety, návštěvy památek, muzeí, sportovních zařízení, aby děti získaly zábavnou a odpočinkovou formou, co největší všeobecný přehled.

Cílem práce bylo s oporou o odbornou literaturu zhodnotit efektivitu projektů pomáhajících organizací na posílení samostatnosti dětí opouštějících dětský domov.

Do výzkumného vzorku byli zařazeny děti dětského domova rodinného typu. Předpoklad, že děti zařazené do podpůrných projektů Nadace Terezy Maxové a společnosti Nadání a dovednosti, budou snáze vstupovat do běžného života, a to s ohledem na velké množství úsilí, energie a objem finančních prostředků, které tyto organizace věnují na rozvoj a podporu klientů dětských domovů, se nepotvrdil. Z odpovědí dětí vidíme, že je nezajímá, jestli jsou podporováni, nevědí, že patří do některého z projektů, všechny aktivity považují za zcela normální a standardní záležitosti, které je někdy obtěžují a musí se jich zúčastňovat. Z rozhovoru s vedoucí vychovatelkou zařízení (příloha č.2) vyplývá, že děti jsou poučené o tom, že ta daná aktivita probíhá ve spolupráci s některou z organizací, ale nevěnují tomu žádnou pozornost. V rozhovorech s dětmi bylo zjištěno, že povědomí o tom, že mají na všechno nárok a stát jim musí vše poskytnout a zaplatit, získávají od svých rodičů při prázdninových a víkendových pobytech doma. Dalším aspektem, proč se děti z dětských domovů neobracejí o radu a pomoc na pracovníky pomáhajících organizací a nevyužívají plně nabízených možností, je důvěra. Pracovníci těchto organizací přijíždí za dětmi nárazově několikrát do roka a nemají možnost s nimi pobýt delší dobu, než která je vyhrazena na daný workshop, nebo přednášku. To je zcela pochopitelné, ale zároveň je to zásadní problém. Jedním ze specifíků ústavní výchovy je komplikované budování důvěry mezi dospělým a dítětem. Tento proces trvá týdny, měsíce, někdy roky a někdy není dokončen nikdy. Proto je velmi vhodné, aby byl personál v dětském domově stabilní a nebyla v něm častá migrace pracovníků. I mezi vychovatelkami samozřejmě dělá dítě rozdíly a dlouho mu trvá, než si k některé vybuduje natolik důvěrný vztah, že se jí dokáže svěřit se svými problémy. Zřejmě i z toho důvodu se ve výzkumu této práce ukázalo, že pokud bude dítě potřebovat poradit i po odchodu z dětského domova, obrátí se na vychovatelky, nebo vedení domova, a ne na pracovníky nadace, i když o této možnosti ví. Stejný důvod je i za hledáním bydlení, nebo přípravě a získávání dovedností pro běžný život. Děti z dětských domovů, které jsou odtrženy od rodiny, si udržují odstup a dlouho testují, jestli mohou konkrétnímu dospělému věřit, jestli on to s nimi myslí dobře a na to nemají při setkání s pracovníky nadace čas a prostor.

Závěrem lze shrnout, že není objektivně možné rozhodnout, zda plně podporované děti mají jednodušší vstup do běžného života. Ani ony samy nevědí, co pro ně pomáhající organizace všechno dělají. Beze zbytku jsou syceny jejich veškeré potřeby, dostává se jim podpory nad rámec standardů. Otázkou je, zda už nedochází k přesycenosti a

otupělosti. Děti, které nebyly zahrnuty do podpory nadace a z dětského domova odešly před navázáním vzájemné spolupráce, mají pocit, že měly vše, co potřebovaly a v životě uspěly, mají práci, děti a žijí ve vlastních funkčních rodinách. Oporu pro život vidí ve vychovatelkách, vedení dětského domova a svých partnerech. Děti, které byly zařazeny do projektů na začátku spolupráce, uvádějí, že měly vše, co potřebovaly, v životě uspěly, mají práci, bydlení a zaměstnání. Děti, které jsou ve fázi před odchodem z dětského domova, jsou zařazené do podpůrných projektů a jsou plně podporované, uvádějí, že ani neví, že je někdo podporuje, mají vše, ale rozhodně na to mají nárok a bojí se odchodu do života, i když v dětském domově už dál setrvávat nechtějí.

Seznam použitých zdrojů a literatury

BĚHOUNKOVÁ, Leona. *Fenomén odchodu do samostatného života dítěte vyrůstajícího v náhradní výchovné péči*. Praha: Národní ústav pro vzdělávání, školské poradenské zařízení a zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků a Klinika adiktologie, 1. lékařská fakulta Univerzity Karlovy v Praze a Všeobecná fakultní nemocnice v Praze ve vydavatelství Togga, 2012. ISBN 978-80-87652-87-9.

BITTNER, Petr. *Děti z ústavů!*. Boskovice: Artron, 2005. ISBN 978-80-903473-4-2.

ČÁP, Jan. *Psychologie výchovy a vyučování*. Praha: Univerzita Karlova, 1993, 415 s. ISBN 80-7066-534-3

HARTL PAVEL, HARTLOVÁ, HELENA, *Psychologický slovník*. 3. vyd. Praha: Portál, 2000. 776 s. ISBN 80-7178-303-X

HRUŠÁKOVÁ, MILANA a kol., *Rodinné právo*, 1.vyd. Praha: C. H. Beck, 2014. 400 s. ISBN 978-80-7400-644-9

JANSKÝ, PAVEL: *Problémové dítě a náhradní výchovná péče ve školských zařízeních*; 1. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2004. 169 s. ISBN 80-7041-114-7

JELÍNEK, JIŘÍ, MELICHAROVÁ, DITA. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže*, 1. vyd. Praha: Linde 2004, 144 s. ISBN 80-7201-493-5

KRAUS, BLAHOSLAV, et al. *Člověk-prostředí-výchova: k otázkám sociální pedagogiky*. 1. vyd. Brno: Paido, 2001. 199 s. ISBN 80-7315-004-2.

KRAUS, BLAHOSLAV, *Základy sociální pedagogiky*. 1.vyd. Praha: Portál, 2008. 215 s. ISBN 978-80-7367-383-3.

KRAUS, Blahoslav, JANIŠ, Kamil a VACEK, Pavel. *Kapitoly ze základů pedagogiky*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2012. 163 s. ISBN 978-80-7435-223-2.

LANGMEIER, Josef, KREJČÍŘOVÁ Dana. *Vývojová psychologie*, 3. vyd. Praha: Grada Publishing, 1998, 344s. ISBN 80-7169-195-x

MACEK, PETR. *Adolescence. Psychologické a sociální charakteristiky dospívajících*. 1. vyd. Praha: Portál, 1999. 208 s. ISBN 80-7178-348-X

MATĚJČEK, ZDENĚK. *Co děti nejvíc potřebují*. 1. vyd. Praha: Portál, 1994. 108 s. ISBN 80-7178-006-5

MATĚJČEK, Zdeněk. *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. Praha: SPN, 1992. Psychologická literatura. ISBN 80-04-25236-2.

MATĚJČEK, ZDENĚK, a kol. *Náhradní rodinná péče*. 1. vyd. Praha: Portál, 1999. 183 s. ISBN 80-7178-304-8.

MATĚJČEK, Zdeněk. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. Vyd. 4. Praha: Portál, 2007. Rádci pro rodiče a vychovatele. ISBN 978-80-7367-325-3.

MATOUŠEK, Oldřich. *Ústavní péče*. Vyd. 2. přeprac. a rozš. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-85850-76-1.

MATOUŠEK, OLDŘICH. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 3. vyd. ,rozš. apřeprac. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. 161 s. Studijní texty; sv. 3. ISBN 80-86429-19-9.

MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. 2. vyd., přeprac. Praha: Portál, 2008, 271 s. Studijní texty (Sociologické nakladatelství), sv. 3. ISBN 978-80-7367-368-0

MATOUŠEK, Oldřich, KRAFTOVÁ Andrea, *Mládež a delikvence*, 1. vyd., Praha Portál, 1998 335s. ISBN 80-7178-226-2

MIOVSKÝ, MICHAL. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. 1. vyd. Praha: Grada, 2006. 332 s. Psyché. ISBN 80-247-1362-4.

MÜHLLPACHR, PAVEL: *Vývoj ústavní péče*; 1. vyd. Masarykova univerzita, 2001. 49 s. ISBN 80-210-2512-3

ONDREJKOVIČ, Peter. *Úvod do sociológie výchovy: základy sociológie výchovy a mládeže*. 2., rozš. a preprac. vyd. Bratislava: Veda, 1998. ISBN 80-224-0579-5.

PROKOP, Jiří a Petr PROKOP. *Osamostatňování klientů zařízení náhradní výchovné péče v mezinárodním srovnání. Česko – polské kontexty*. Krakov: Scriptum, 2015. ISBN 978-83-64028-91-5.

PRŮDKOVÁ, Táňa, NOVOTNÝ, Přemysl. *Bezdomovectví*. Praha: Triton, 2008, 93 s. ISBN 978-80-7387-100-0

PRUCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. 3. vyd. Praha: Portál, 2001. 322 s. ISBN 80-7178-579-2

REICHEL, JIŘÍ. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. 1. vyd. Praha: Grada, 2009. 184 s. Sociologie. ISBN 978-80-247-3006-6.

ŠKOVIERA, Albín. *Dilemata náhradní výchovy: [teorie a praxe výchovné péče o děti v rodině a v dětských domovech]*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-318-5.

ŠVAŘÍČEK, ROMAN a kol. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. 2. vyd. Praha: Portál, 2014. 377 s. ISBN 978-80-262-0644-6.

ŠVARCOVÁ, EVA: *Vybrané kapitoly z etopedie a sociální patologie*; 1. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2009. 142 s. ISBN 978-80-7041-959-5

VÁGNEROVÁ, MARIE. *Vývojová psychologie*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. 522 s. ISBN 80-7178-308-0

ZELINA, Míron. *Inštitucionalizované diéta – niektoré psychologické zistenia a súvislosti výchovy*. In: *Podmienky výchovy v súčasných dětských domovoch*. Bratislava: VÚDPaP, 1980.

Elektronické zdroje:

Bittner, P., Havigerová, J., Janišová, I., & Langhansová, H. (2007). *Děti z ústavů*. Praha: Liga lidských práv. [cit. 2020-2-11] dostupné z: <http://llp.cz/publikace/deti-z-ustavu/>

GOTTWALDOVÁ, Martina a kol. *Dlouhodobá příprava dětí s nařízenou ústavní výchovou na vstup do samostatného života: metodická příručka Poradenského centra pro děti a mládež s nařízenou ústavní výchovou Centra J.J. Pestalozziho Chrudim*. Chrudim: Centrum J.J. Pestalozziho, 2006. Dostupné také z: http://www.otevridvere.cz/download/metodicka_prirucka.pdf

LERCH, Véronique. *Na mně záleží: mezinárodní kampaň SOS dětských vesniček zaměřená na odchod z náhradní péče*. Zpravodaj „Na mně záleží“ [online] 1. Vyd. SOS Children's Villages International, 2009. s. 4-7. Dostupné také z: <<http://www.sosvesnicky.cz/res/data/004/000720.pdf>>

Nový občanský zákoník [on-line] 2012 [cit. 2020-4-17] dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89>

Výroční zpráva Nadace Terezy Maxové [on-line] 2014 [cit. 2020-5-12] dostupné z: https://www.nadaceterezymaxove.cz/files/ar/VZ_NTMd_2014_Web.pdf

Výroční zpráva Nadace Terezy Maxové [on-line] 2016 [cit. 2020-5-12] dostupné z: https://www.nadaceterezymaxove.cz/files/ar/Vyrocní_zpráva_Nadace_Terezy_Maxové_detem_2016.PDF

Partnerské projekty Nadace Terezy Maxové [on-line] 2020 [cit. 2020-5-28] dostupné z: <https://www.nadaceterezymaxove.cz/nase-pomoc/partnerske-projekty/>

SOS dětské vesničky [on-line] 2012 [cit. 2020-5-30] dostupné z: <https://www.sos-vesnicky.cz/o-nas/kdo-jsme/historie/>

Příloha č. 1:

Otázky k rozhovoru:

- Kolik je vám let?
- V jakém věku jste žil/a v dětském domově?
- Víte, v jakém z podpůrných projektů Nadace Terezy Maxové jste byl/a zařazen/a?
- Pociťoval/a jste výhody, které plynuly ze zařazení do podpůrných projektů?
- Máte pocit, že jste měl/a v dětském domově vždy všechno, co jste potřeboval/a? Myslím tím vybavení na volnočasové aktivity, sport, učební pomůcky. To, co požadovali učitelé ve škole uhradit.
- Jaké aktivity jste absolvoval/a o prázdninách? Mám na mysli nějaké pobyty, jako jezdí běžné rodiny na dovolenou.
- Zúčastňoval/a jste se workshopů, exkurzí, různých setkání s pracovníky Nadace Terezy Maxové?
- Měla tato setkání vliv při rozhodování, jaký učební obor, nebo střední školu si vyberete po ukončení základní školy?
- Kdo vám pomáhal při rozhodování, na jakou školu jít?
- Na koho jste se obracel/a při potížích se studiem?
- Když jste byl/a ve věku, kdy to bylo možné, chodil/a jste na brigády, nebo vám stačilo kapesné, které jste dostával/a v dětském domově?
- Kdo vám pomáhal brigády shánět?
- Kdo vám pomáhal s přípravou na samostatný život, když se blížil čas odchodu z dětského domova?
- Věděl/a jste, co budete muset všechno v běžném životě zajistit sám/sama? Třeba placení složenek, jak správně hospodařit s financemi, jak nakupovat, abyste něčeho neměl/a zbytečně moc a něco vám zcela nechybělo.
- Kdo vám pomáhal se sháněním práce? Napadlo vás obrátit se o pomoc na pracovníky Nadace Terezy Maxové?
- Kdo vám pomáhal se zajištěním bydlení?
- Když už jste měl/a zajištěnou práci i bydlení a nastoupil/a jste do zaměstnání, řekl/a jste svým kolegům, že jste vyrůstal/a v dětském domově?

- Na koho byste se obrátil/a v případě nečekaných problémů po odchodu z dětského domova?
- Jaká je vaše současná situace? Myslím, jestli máte rodinu, zaměstnání, odpovídající bydlení, jak zvládáte běžný život.
- Je něco, na co jsme v rozhovoru zapomněli?

Příloha č. 2:

Rozhovor s vedoucí vychovatelkou dětského domova:

Otázka: Váš dětský domov spolupracuje s Nadací Terezy Maxové. Pociťují vaše děti, že dostávají nadstandardní péči, nebo podporu?

Odpověď: Děti to samozřejmě pociťují, protože ta pomoc je opravdu velká, ale neuvědomují si, že by to tak také vůbec být nemuselo. Berou všechno jako samozřejmost, někdy jako náš výmysl, že jim nařizujeme, že se musí něčeho účastnit.

Otázka: Můžete uvést, jak konkrétně probíhá spolupráce, jak jsou vaše děti podporovány?

Odpověď: Děti jsou rozděleny podle věkových skupin a na každou věkovou skupinu cílí konkrétní podpůrný projekt. Pro žáky základní školy je to doučování nad rámec přípravy na výuku, to provádí kmenová vychovatelka a vedení domova. Pro starší žáky základní školy pořádá nadace různé exkurze do zajímavých podniků. Jde o to, aby měli co nejširší přehled o možnostech při rozhodování, jakým směrem se budou ubírat po ukončení základní školy a jaká profese, by jim nejvíc vyhovovala. Pro tyto klienty zajišťuje nadace také psychologické vyšetření zaměřené právě na kariérní poradenství. Studenty v učilištích a středních školách podporuje finančně, a to tím způsobem, že jim hradí pomůcky na praxi, mohou pak dostat kvalitnější věci (např. nože pro učební obor kuchař). Dál jim zajišťuje několika denní pobyty ve velkých firmách v Praze a to tak, aby korespondovaly s jejich učebním oborem. To z toho důvodu, až si budou po vyučení hledat práci, aby měli přehled o možnostech, jaké mají. V loňském roce dokonce zajistila nadace chlapci, který se učil kuchařem měsíční brigádu v hotelu Hilton v Praze. Ten ji bohužel využil pouze tři dny. Za velký úspěch považujeme úspěšné studium naší klientky na vysoké škole. Ta byla nadací podporována finančně. Pro všechny klienty pak nadace uvolňuje finanční prostředky na volnočasové aktivity, vybavení pro sport, různé pobytové výjezdy i jednodenní výlety.

Otázka: Při rozhovoru s klienty mě zarazilo, že oni vůbec, nebo jen okrajově vnímají, že dostávají celkem nadstandardní podporu.

Odpověď: To je velký problém, se kterým nelze příliš bojovat. Vedení domova i všechny kolegyně jim při každé příležitosti zdůrazňují, že věci, které dostaly, výlety i výjezdy,

stejně tak exkurze, různé pozornosti i třeba občerstvení na exkurzích, nejsou samozřejmostí, že za tím stojí právě spolupráce s Nadací Terezy Maxové, že bez ní by se nikdy do takových míst nedostali. Ale bohužel je úplně jedno, co jim říkáte. V tu chvíli to možná slyší, ale když se jich zeptáte za pět minut, nevědí nic. Někam jedou, protože jim to tety řekly. Pokud se jedná o vybavení na praxe a do školy, hrazení všeho, co školy požadují, to, že mohou jet na lyžařské kurzy, adaptační kurzy, na výlety, to považují za absolutní samozřejmost. A ještě to v nich přiživují rodiče, u kterých tráví víkendové a prázdninové pobyty. Vrací se plni informací o tom, na co mají právo a co všechno my musíme. Větu: „Ale já na to mám právo.“ Eventuálně: „Já si budu stěžovat.“ Slýcháme dost často.

Otázka: Při rozhovorech se shodují děti, že je nenapadlo při rozhodování o výběru školy, ani při hledání bydlení, nebo zaměstnání se obracet na pracovníky nadace, stejně tak, pokud by nastal po odchodu z dětského domova nějaký problém. Většinou se obraceli o pomoc k vychovatelkám, nebo vedení domova. Čím si to vysvětľujete?

Odpověď: Jednoznačně je to o důvěře. A ta se v prostředí dětského domova buduje dlouho a je velmi křehká. Musíme si uvědomit, jak moc má takové dítě poškozenou dušičku, když odchází od rodiny do ústavního zařízení. Tady jsou mu přiděleny cizí tety, se kterými má žít, máma a táta nikde. Dlouho trvá, než si najde mezi dospělými tu svou spřízněnou osobu, které se dokáže po nějakém čase svěřit se svými obavami a problémy. Ještě ho v drtivé většině „vyšplouchnou“ jeho nejbližší, kteří mu slibují, jak bude za týden, za měsíc, za rok doma a ono tady zůstane do dospělosti. Takový klient se nebude nikdy obracet se svými problémy na cizí lidi, i když oni to s ním myslí sebelíp.

Otázka: Pozorujete na svých klientech strach, ve chvíli, kdy už se opravdu blíží jejich odchod z dětského domova?

Odpověď: Samozřejmě. Oni se to snaží schovávat, za silné řeči, ale strach tam je a měli bychom ho všichni, kdo by se v takové situaci ocitnul, obzvlášť pokud nemají podporu rodiny, ani partnera a odcházejí úplně sami do neznáma. V tuhle chvíli je tu klientka, kterou nikdy nic nezajímalo, ničeho se nechtěla zúčastňovat, všechno podle ní bylo špatně, na výlety a podobné aktivity chodila jen z donucení a podle toho si je taky užívala, chtěla jen, aby už co nejdřív vypadla z děčáku. Tvrdila, že má deprese a chce jen spát, nesnášela slunce. Poskytli jsme jí odbornou psychologickou i psychiatrickou pomoc. Teď

přišla ta chvíle, kdy odchází z dětského domova a strach je tam obrovský. Najednou vlastně neví, co má jak udělat, jak co zařídit, na koho se obrátit a pochopitelně se obrací k vychovatelkám, protože nechce mluvit s cizími lidmi.

Otázka: Jak tedy celkově hodnotíte spolupráci s Nadací Terezy Maxové a ostatních organizací? Má pro vaše klienty nějaký přínos?

Odpověď: Jistě, že má. I když si to děti neuvědomují a považují vše za samozřejmost. Myslím si, že to v nich někde stopu zanechá a do jejich budoucího života to něco vnese. Přinejmenším, až budou mít své děti a vzpomenou si, jako každý z nás, jak trávili svůj volný čas, kam jezdili na prázdniny, s přibývajícím věkem jim dojde, že to bylo pěkné a budou to chtít poskytnout vlastním potomkům. Stejně tak si vzpomenou, že bylo dobré mít vždy do školy všechno, co potřebovali a zajistí to i svým dětem. Dají si dohromady, že na to, aby jim to mohli poskytnout, potřebují dostatek financí, tudíž dobrou práci a jejich děti, aby mohly mít jednu dobrou práci, potřebují kvalitní vzdělání. Doufám, že tenhle model by fungovat mohl, i když teď to vypadá, že nic nevnímají.